

Baltų mitologiniai parkai Lietuvoje

Teminė kryptis „Etninės kultūros būklė bendruomenėse Lietuvoje ir lietuvių etninėse žemėse bei kitose užsienio šalyse“

Prof. dr. Rimantas Balsys

Tyrimas atliktas vykdant Etninės kultūros tęstinumo ir kaitos tyrimų 2016–2022 metų programą, patvirtintą Etninės kultūros globos tarybos 2017 m. balandžio 18 d. nutarimu Nr. N-65. Sutartis Nr. SA-6.

Darbo tikslas – surinkti pirminę medžiagą apie Lietuvos teritorijoje įkurtus (sukurtus) mitologinius parkus ir parengti preliminarų turistinį maršrutą.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis X-XVIII a. rašytiniais šaltiniais bei įvairių laikotarpių archeologine medžiaga, įvertinti, ar baltai turėjo dievų atvaizdus ikikrikščioniškuoju laikotarpiu.
2. Surinkti duomenis apie mitologinius parkus Lietuvoje (įkūrimo laikas, vieta, idėjos autoriai, skulptūros, jų pavadinimai, autoriai, informacija lankytojams).
3. Susisteminti surinktą medžiagą.
4. Parengti vadovą po Lietuvos mitologinius parkus.

Metodai: komparatyvistinis, anketavimo, statistinis, aprašomasis.

I. Senųjų baltų dievų pavidalai

Šiandien senųjų baltų dievų atvaizdus skaptuoja, drožia, tašo, piešia, lipdo ir profesionalūs dailininkai, ir tautodailininkai. Iš medžio, akmens, molio, metalo ir kitų medžiagų sukurtų senųjų dievų pavidalų galime rasti muziejuose, miestų ir regioniniuose parkuose, kaimo turizmo sodybose; dievų atvaizdais iliustruojamos knygos ir albumai. Minėtini dailininkės Genovaitės Jacėnaitės ir etnologo Liberto Klimkos bendras projektas¹, Elenos Bradūnas išėivijoje surengta paroda „Mitologinės būtybės lietuvių tautosakoje“²; kelinti metai prie sumanymo išleisti senųjų lietuvių ir prūsų dievų atvaizdų albumą darbuojasi kėdainietis Robertas Markevičius su pagalbininkais ir t. t..

XXI a. pradžioje Lietuvoje ėmė rasti iš esmės naujas (išskyrus Juodkrantės Raganų kalną) reiškiny – mitologiniai parkai, kuriuose taip pat rikiuojasi iš medžio drožtos ar akmens tašytos (rečiau) ikikrikščioniškojo laikotarpio mūsų dievų skulptūros.

Natūraliai kyla klausimas, kokia tradicija seka, (jei iš viso seka), o gal naują kuria XX – XXI a. mitologinių parkų sumanytojai, tautodailininkai, skulptoriai. Iškelus šį klausimą, lygiagrečiai kyla ir kitas – kokią tradiciją esame paveldėję ir kiek bei kokių apie tai turime duomenų. Antropomorfinio pavidalo dievų atvaizdus, kaip žinia, įvairiais amžiais turėjo egiptiečiai, graikai, romėnai³, keltai⁴, germanai⁵, slavai⁶ ir kitos tautos. Ar paskutinieji pagonys Europoje - lietuvių ir prūsų gentys taip pat turėjo dievų atvaizdus (stabus)?

¹ Žr. Libertas Klimka. *Senovės dievai ir mitinės būtybės*. Vilnius, 2003.

² Žr. parodos katalogą – *Mitai. Mitologinės būtybės Lietuvių tautosakoje*. Laisva dailininkų interpretacija. *A contemporary expresio of Lithuanian Mytical Beings*. The Lithuanian American Women Artists Association.

³ žr. *Мифы народов мира*. Т. I. Главный редактор С. А. Токарев. Москва: Научное издательство „Большая Российская энциклопедия“, 1997, 420-427, 321-335; Т. II. Главный редактор С. А. Токарев. Москва: Научное издательство „Большая Российская энциклопедия“, 1997, 380-384.

⁴ T. G. E. Powell. *Keltai*. Vertė Albina Trečiokaitė. Vilnius: Alma littera, 2002, 158-166

⁵ Informacija apie germanų dievų atvaizdus prieštaringa. Tacitas "Germanijos" devintajame skyriuje rašo, jog germanai nestato jokių šventyklų, o apeigas atlieka šventose giraitėse (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. I. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 144). Tuo tarpu karžygio, politinio veikėjo ir rašytojo Gajaus Julijaus Cezario lidijimu iš visų germanų dievų galai labiausiai garbinę Odina ir turėję daugybę jo atvaizdų (žr. Gaius Julius Caesar. *Galų karo užrašai*. Vertė V. Radvilienė. Vilnius: Baltos lankos, 1998, 122). Cezariui

Problema nėra nauja. Etnografų, mitologų, istorikų, archeologų, kalbininkų ji jau daugiau ar mažiau paliesta. Minėtini M. Pretorijaus⁷, T. Narbuto⁸, J. I. Kraševskio⁹, L. Kšivickio¹⁰, M. Brenšteino¹¹, A. Bruknerio¹², P. Klimo¹³, J. Basanavičiaus¹⁴, P. Galaunės¹⁵, A. Miežinskio¹⁶, K. Būgos¹⁷, J. Balio¹⁸, J. Jurginio¹⁹, R. Rimantienės²⁰, P. Dundulienės²¹, J. Kralikausko²², A. Kancediko²³, M. Gimbutienės²⁴, V. Urbanavičiaus²⁵, G. Beresnevičiaus²⁶, D. Vaitkevičienės²⁷, A. Širmulio²⁸, A. Butrimo²⁹, J. Zabulytės³⁰ ir kitų tyrinėtojų pasisakymai, bei hipotezės.

antrina ir Adomas Bremenietis, XI a. aprašęs Upsalos šventyklą, kuri visa spindėjusi auksu, buvusi apjuosta aukso grandine, o joje stovėję trijų dievų stabai: pirmuoju minimas *Thoras*, iš abiejų jo pusių - *Vuodan*, *Fricco* (Adam Bremensis. *Gesta Hammaburgensis ecclesiae Pontificum. Quellen des 9. Und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der Hamburgischen Kirche des Reiches* [Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, hrsg. Von R. Buchner], Bd. 11, Darmstadt, 1968, 470 – 473).

⁶ Minėtini kunigaikščio Vladimiro 980 metais pastatyti šešių aukščiusių dievų stabai Kijeve, Perūno stabas Naugarduke, dievo Podagos stabas Plune (Плуне) (žr.: *Мифы народов мира*. Т. II. Главный редактор С. А. Токарев. Москва: Научное издательство „Большая Российская энциклопедия“, 1997, 453, 307, 317).

⁷ Žr.: Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės arba Prūsijos regykla*. T. 3. Parengė Ingė Lukšaitė, bendradarbiaudama su Milda Girdzijauskaite, Sabina Drevello, Mintautu Čiurinsku, Jonu Kiliumi. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, 181.

⁸ Teodoras Narbutas. *Lietuvių tautos istorija*. T. I. Vilnius: Mintis, 1998, 243-260.

⁹ Józef Ignacy Kraszewski. *Sztuka u słowian*. Wilno, 1860, 199.

¹⁰ Ludwik Krzywicki. *Żmudź starożytna. Dawni Żmudzini i ich warownie*. Warszawa, 1906, 7-8 Dar žr.: L. Kšivickis. *Żemaičių senovė*. „Dirvos“ B-vės leidinys. Kaunas – Marijapolė, 1928, 6-8.

¹¹ Michał Brensztejn. *Krzyże i kapliczki żmudzkie. Materyały do sztuki ludowej na Litwie*. W Krakowie, 1906, 1-16.

¹² Aleksander Brückner. *Starożytna Litwa. Ludy i Bogi. Szkice historyczne i mitologiczne*. Warszawa 1904, 155.

¹³ Klimas P. *Lietuvių senybės bruožai*. Vilnius, 1919, 103-105.

¹⁴ Dar žr.: Jonas Basanavičius. *Rinktiniai raštai*. Vilnius, 1970, 152-154. Jonas Basanavičius. *Iš krikščionijos santykių su senovės lietuvių tikyba ir kultūra* (Prie studijos „Lietuvių kryžiai archaiologijos šviesoje“). Vilnius: M. Kuktos sp., 1913, 43, 68-81.

¹⁵ Paulius Galaunė. *Lietuvių liaudies menas. Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*. Kaunas, 1930. P. 155-201. Prieiga per internetą http://www.Tradicija.lt/Tyrinėjimai/Galaunes_skulptura. Žiūrėta 2010 10 26.

¹⁶ Žr.: Mierzyński A. *Romowe: Rozprawa arceologiczna*. Poznań, 1900, 379-380; Mierzyński A. *Źródło do mytologii litewskiej*. T. I. Warszawa, 1892, 90-92; Mierzyński A. *Źródło do mytologii litewskiej*. T. II. Warszawa, 1896, 105.

¹⁷ Kazimieras Būga. *Raštai*. T. I. Vilnius, 1958, 148.

¹⁸ Jonas Balys. Ar senovės lietuviai turėjo stabų? *Jaunoji Lietuva*. Nr. 8, p. 33-37; nr. 9, p. 44-46; nr. 10, p. 40-45. Kaunas, 1929.

¹⁹ Juozas Jurginis. *Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1976, 60, 73).

²⁰ R. Rimantienės Šventojoje rasta skulptūra archeologų datuojama IV tūkstantmečio prieš Kristų I ketvirčiu. Manoma, kad tai Viešpaties žmogaus, pamažu užėmusio Viešpaties žveries vietą, įvaizdis (žr. Ramutė Rimantienė. *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos*. Vilnius, 2005, 104-106).

²¹ Pranė Dundulienė. Ginu Kernavės Perkūną. *Švyturys*, 1966, nr. 4.

²² Juozas Kralikauskas. Senovės lietuvių dievija. *Aidai*, 1973, nr. 3, 125. New York.

²³ *Литовская народная скульптура (А. Канцедикас)*. Москва: Советский художник, 1974.

²⁴ Gimbutas M. *Ancient symbolism in Lithuania folk Art*. Philadelphia: American Folklore Society, 1958.

²⁵ Vytautas Urbanavičius. Lietuvių pagonybė ir jos reliktai XIII-XVII amžiais. *Liaudies kultūra*. Nr. 3, 1994, 1-11. Minėtam straipsnyje V. Urbanavičiaus išvardina aštuonis, jo manymu, pagrindinius pagonybės bruožus krikšto išvakarėse. Vienas jų – šventovėse (aptvaruose be stogo) stovintys vieno ar kelių dievų stabai (Ten pat, 1).

²⁶ Gintaras Beresnevičius. *Lietuvių religija ir mitologija*. Vilnius: Tyto alba, 2004, 81-87.

²⁷ Daiva Vaitkevičienė. Kupolės: šventė ir dievybė. *Liaudies kultūra*, 1999, nr. 3(66), 15-20.

²⁸ Alfredas Širmulis. *Lietuvių liaudies memorialiniai paminklai. Medis, akmuo, geležis*. Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 1999, 8-35.

²⁹ Prieiga internetu - <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-11-19-baltu-meno-tukstantmeciai/35679>. Žiūrėta 2011 11 18.

³⁰ Jolanta Zabulytė. Baltiškųjų stulpinių paminklų kilmės ir adaptacijos problema krikščioniškųjų šalių tradicijose. Prieiga per internetą <http://www.minfolit.lt/arch/13501/13681.pdf>. Žiūrėta 2011 10 11.

1. Tyrimų istorija

M. Pretorijus pirmasis kėlė klausimą, kokio pavidalo galėjo būti Romavos ažuole stovėję dievų stabai – „iškalti, išskaptuoti ar tik piešti?“. Pastebėjęs, jog nė vienas kronikininkų, jo žiniomis, tikslios informacijos apie tai nepateikė, M. Pretorijus buvo linkęs manyti, kad tai galėjo būti tiesiog gumbuotos, keistai suaugusios seno ažuolo šakos, iš kurių „krivio ar šiaip kokio nors menininko ranka galėjo padaryti tokią figūrą“³¹. Panašiai, regis, mąstė ir T. Narbutas, teigdamas, kad daugumas lietuvių dievų ir deivių greičiausiai iš viso neturėjo jokių stabų, o turėjusiųjų atvaizdai galėjo būti paprasčiausi nedailaus medžio gabalai ar keistos formos akmenys³². A. Becenbergeris laikėsi nuostatos, kad baltų dievų atvaizdai buvo antropomorfiniai. Tokiam tvirtinimui A. Becenbergerį paskatino Kuršių įlankoje rastos gintarines statulėles, kurios, jo manymu, ir yra senųjų dievų atvaizdai³³.

L. Kšivickis nesigilina į klausimą, kaip galėjo būti vaizduojami senieji dievai, tačiau įsitikinęs, kad šiandieninių koplytėlių vietoje ikirikščioniškuoju laikotarpiu turėjo stovėti kuriai nors dievybei skirtas altorėlis³⁴. L. Kšivickiui antrina M. Bernšteinas, sakydamas kad ant kalnų ir prie upių vietoj senųjų dievų buvo pastatyti Kristaus ir Dievo Motinos atvaizdai, o medžiuose prikabinėta kryžių³⁵. J. Basanavičius, rendamasis Lietuvos metraščių informaciją, teigė, kad ant „dievų ir galiūnų kapų būdavusios statomos stovylos“, vadinasi, taip pat neabejojo senųjų dievų atvaizdų buvimu³⁶.

Kur kas pesimistiškiau baltiškų dievų atvaizdų egzistavimą vertina A. Miežinskis. Jo manymu, lietuvių ir prūsų religija apskritai nebuvo pasiekusi dievų antropomorfizmo laipsnio. Baltų dievų pavidalai, Miežinskio manymu, tai tik koks nors akmuo, aukojamų gyvulių kailiai, javų arba žolynų kuokštai³⁷. Panašūs ir P. Galaunės pasisakymai. Teigiama, kad „iki šiandien dar neįrodyta, jog lietuvių religija buvo priešus antropomorfizmo“ ir kad autoriai, neabejojantys mūsų protėvių dievų antropomorfiškumu, savo prielaidų „jokiais rimtais argumentais neparemia“. Tiesa, ir paties P. Galaunės argumentai nėra itin svarūs – rašytiniai šaltiniai, kurie liudija dievų atvaizdus buvus, P. Galaunės vadinami pramanais arba klaidinančiais „mokytų krikščionių“ pasakojimais, o XVII a. viduryje Žemaičių vyskupo Tiškevičiaus aprašytos kaimiečių drožtos šventųjų statulėlės, kurios

³¹ Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės arba Prūsijos regykla. T. 3.* Parengė Ingė Lukšaitė, bendradarbiaudama su Milda Girdzijauskaite, Sabina Drevello, Mintautu Čiurinsku, Jonu Kiliumi. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, 181).

³² Teodoras Narbutas. *Lietuvių tautos istorija. T. I.* Vilnius: Mintis, 1998, 243.

³³ (žr.: A. Bezenberger. Bericht über prähistorische Kultur in Litauen // *Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft.* Heidelberg, 1893, t. 3, p. 550. Beje, matyt, sekdamas A. Becenbergeriu, A. Kancedikas vieną tokių gintarinių skulptūrėlių linkęs laikyti deivės Žemynos atvaizdu (žr.: *Литовская народная скульптура (А. Канцедикас).* Москва: Советский художник, 1974, 10). Deja, ši hipotezė jokiais rimtesniais argumentais neparemta.

³⁴ Ludwik Krzywicki. *Żmudź starożytna. Dawni Żmudzini i ich warownie.* Warszawa, 1906, 7-8 Dar žr.: L. Kšivickis. *Žemaičių senovė.* „Dirvos“ B-vės leidinys. Kaunas – Marijapolė, 1928, 6-8.

³⁵ Michał Brensztejn. *Krzyże i kapliczki żmudzkie. Materyały do sztuki ludowej na Litwie.* W Krakowie, 1906, 1-16.

³⁶ Jonas Basanavičius. *Iš krikščionijos santykių su senovės lietuvių tikyba ir kultūra* (Prie studijos „Lietuvių kryžiai archaiologijos šviesoje“). Vilnius: M. Kuktos sp., 1913, 68, 73.

³⁷ Mierzyński A. *Romowe: Rozprawa arceologiczna.* Poznań, 1900, 379-380

buvusios tokios bjaurios, kad žeminusios “šventųjų garbę”, leidžia P. Galaunei daryti prielaidą, kad “tos formos neseniai tebuvo atsiradusios ir jos nespėjo pasiekti aukštesnės išsiplėtojimo stadijos”³⁸.

P. Galaunei oponuoja J. Kralikauskas: “Girdi, mūsiejį senoliai dar nebuvo priėję antropomorfinių dievų. Jie dar neturėję iki pilnybės išaugusių dievų, išskyrus nebent tik vieną Perkūną. Jeigu per tris tūkstančius metų (nuo pat laivinių kovos kirvių, arba virvelinės keramikos, eros) “dar nebuvo priėję”, tai kada gi jau ir bebūtų priėję? Vėl gi, kas tai yra “antropomorfinis dievas”? Kada jis išriedėjęs jau iki pilno asmeniškumo bei aiškumo? Iki kokio konkretybės laipsnio? Perkūnas — juk, be abejonės, antropomorfinis dievas...”³⁹.

Pesimistams linkęs pritarti J. Jurginis. Remdamasis A. Tautavičiaus mintimis ir joms pritardamas, jis rašo: „Jeigu lietuviai būtų turėję pagoniškų dievų stabus, tai, įvedant krikščionybę XIV ir XV amžiais, kada buvo naikinama pagonybė bei jos likučiai, krikštytojais būtų daužę ar kitaip naikinę jų stabus ir šventyklas ir didžiudamiesi tai aprašę“. Apžvelgęs vieną kitą rašytinį šaltinį ir itin krikštiškai įvertinęs S. Grunau, L. Davido kronikose pateiktą informaciją, J. Jurginis tvirtina, kad lietuviai „stambeldiškių šventyklų su stabais ir kunigais neturėjo“⁴⁰.

Kitų, čia dar nepaminėtų XX a. tyrinėtojų darbuose naujų ir svarių argumentų kuriai nors pozicijai palaikyti nebepateikiama, o paskutinius du dešimtmečius šia problematika, galima sakyti, iš viso nebesidomima. Taigi vieningos nuomonės dėl to, ar lietuviai ir prūsai turėjo antropomorfinio pavidalo dievų stabų kol kas neprieita. Pripažįstantiems, kad tokių stabų būta, iš dalies pritrūkdavo svaresnių argumentų (ypač archeologinių radinių), nepripažįstantiems – keblu nuneigti rašytinių šaltinių perteikiamą informaciją.

Atkreiptinas dėmesys, jog nė vienas iki šiol kritiškai pasisakęs antropomorfinio pavidalo dievų egzistavimo klausimu, nepasirūpino susisteminti rašytiniuose šaltiniuose užfiksuotos informacijos ir visapusiškai įvertinti tų šaltinių pobūdį.

1. 2. Rašytinių šaltinių duomenys

Nuo V a. pr. Kr. iki XVIII a. pabaigos suskaičiuojama keturiolika rašytinių šaltinių, kurie teikia duomenų apie lietuvių ir prūsų galimai turėtus dievų atvaizdus. Pradžioje suminėsime juos chronologiškai.

1. Herodotas V a. pr. Kristų rašytoje “Istorijoje” aprašo budinų tautą, kurių namai ir šventyklos buvę mediniai, o šventyklose apstu medinių dievų atvaizdų⁴¹.

2. Šv. Adalberto gyvenimo aprašymo autorius (998-999 m.) teigia prūsus turėjus dievų ir stabų (*deus et idola*), kurių šv. Adalbertas ir vyko nugalėti⁴².

³⁸ Paulius Galaunė. *Lietuvių liaudies menas. Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*. Kaunas, 1930. P. 155-201; antrasis leidimas - Čikaga: J. Karvelis, 1956, 155-201; Prieiga per internetą http://www.Tradicija.lt/Tyrinėjimai/Galaunes_skulptūra. Žiūrėta 2010 10 26.

³⁹ Juozas Kralikauskas. *Senovės lietuvių dievija. Aidai, 1973, nr. 3, 125*. New York.

⁴⁰ Juozas Jurginis. *Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1976, 60, 73.

⁴¹ Žr. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. I*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 125.

3. Magdeburgo analuose rašoma, kad 1147 metais per šv. Petro šventę kriščionys, įsiveržę į “kelias pagoniškų žemių sritis”, padegė pilis bei miestus, o “šventyklą, kuri buvo prieš Malcho (Malchon) miestą, sugriovė su visais stabais (*cum idolis*) ir sudegino kartu su pačiu miestu”⁴³.

4. Užuominų, kad baltų gentys turėjo dievų atvaizdų, randame ir Eiliuotoje Livonijos kronikoje, kurioje, aprašomi XII amžiaus vidurio - 1290 metų įvykiai:

“...Kai apaštalus pamatė,

Trupinančius jų dievaičius <...>

Kad žmogus daugiau jau jų

Niekuomet sau nebedirbtų”⁴⁴.

5. 1249 metų vokiečių ordino ir prūsų taikos sutartyje (ji dar vadinama Kristburgo sutartimi) įrašytas skirsnis, įpareigojantis prūsus atsižadėti atnašavimo dievo *Curche* stabui⁴⁵.

6. S. Grunau kronikoje (taip pat ir E. Stellos, L. Davido kronikose) gana išsamiai aprašyta, kaip atrodė aukščiausių dievų Patulo, Patrimpo ir Perkūno stabai⁴⁶. Tos pačios S. Grunau kronikos duomenimis, 1113 metais „mozoviai ir lenkai“ vedami Boleslovo Narsiojo Rikojote arba Romuvoje sudegino Perkūno, Patulo bei Patrimpo stabus, tačiau prūsai „atstatė Rikojotą arba Romuvą, parūpino stabus ir darė vėl viską kaip ir anksčiau“⁴⁷.

7. Bychovco kronika (XVI a. III dešimtmetis, bet aprašomi XII-XIII a. įvykiai) teikia duomenų apie legendiniams kunigaikščiams / mitiniams protėviams Spėrai, Pajautai, Kukovaičiui pastatytus madinius stabus, kuriuos “lietuviai ir žemaičiai” garbino iki pat Jogailos laikų⁴⁸.

8. Augustinas Rotundas aprašo šventyklą Vilniuje ir joje stovėjusį medinį Perkūno stabą, kuris buvęs atgabentas iš šventųjų Palangos miškų⁴⁹. Sekdamas A. Rotundu, panašiai Perkūno šventyklą aprašo ir M. Strijkovskis⁵⁰.

⁴² *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. I.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 174.

⁴³ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. I.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 195.

⁴⁴ Ten pat, 295, 305.

⁴⁵ “...stabui (*Ydolo*), kurį jie buvo įpratę kartą per metus pririnkę vaisių puošti ir garbinti kaip dievą – jį praminė *Curche* – ir kitiems dievams, kurie nesukūrė nei dangaus, nei žemės, kad ir kokiais jie būtų vadinami vardais, daugiau nebeatnašauti aukų”⁴⁵ (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. I.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 240.

⁴⁶ (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 104).

⁴⁷ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 105, 106.

⁴⁸ (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 378-379.

⁴⁹ (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 464-465).

⁵⁰ (*Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 563).

9. Popiežiaus Urbono VI 1388 metų kovo 12 dienos bulėje sakoma, kad karalius Vladislovas Vilniuje išgriovė šventyklą, kurioje kažkada “prietaringai garbino išgalvotus dievus ir stabus...” stabus sutriuškino ir sudaužė į gabalus, o toje vietoje liepė pastatyti bažnyčią⁵¹.

10. Bemaž ta pati informacija atkartojama ir M. Strijkovskio kronikoje, kur aprašomi XIV a. įvykiai⁵².

11. 1583 metų jėzuitų pranešimas: “Kai mūsų pamokslininkai pradėjo kovą prieš tokias apeigas, kai jie gyvulių kaulus ir kitus šio jų grubaus tikėjimo ženklus nuo adverijų ir sienų nuplėsdavo, juos kojomis mindžiodavo ir į laužą mesdavo <...>, tada šaukdavo pagonys, kad jų šventenybės yra išniekinamos, kad jų mediniai, moliniai ir akmeniniai stabai bei įrankiai pražūna...”⁵³. Panaši informacija ir jėzuitų 1600 metų ataskaitoje: “...daugelyje vietų panaikinti stabai, prietarai”⁵⁴.

12. Bauskės apskrities *Rahden* parapijos kunigo Wilhelmo Boltenijaus 1578 metų rašte, rašytame parapijoje atliktos vizitacijos pagrindu, prašoma kad per vizitacijas būtų paskirtas “seniūnas arba, kur galima, teisėjai ar koks kitas pareigūnas”. Jie, rašto autoriaus teigimu, reikalingi tam, kad, “remiantis pagirtiniais Bažnyčios įsakymais, valstiečių turimi dievaičiai iš medžio, akmens ir iš kitko kuo uoliau, rimčiau, vadovaujantis Biblijos pamokymu, galėtų būti sudeginti ir visiškai sunaikinti”⁵⁵.

13. Vienas paskutiniųjų apie galimai turėtus dievų atvaizdus XVII a. pab. rašo M. Pretorijus. Jis teigia regėjęs pas vieną Karklės (dabar Mysovka - R. B.) kaimo žveją Vėjopačio stabą, kur vietoj vėliavos ant stiebo buvo pritvirtinta iš žievių padaryta žmogaus figūra, turinti du veidus, išpūstomis lūpomis. Vienas veidas žvelgia pirmyn, kitas - atgal. Ant pečių dideli sparnai. Dešinė ranka ištiesta į viršų, kairė - į apačią. Kairėje rankoje jis laikė žuvį, dešinėje statinaitę, o ant galvos stovėjo gaidys. Vėjopatis ypač garbintas esant audringam orui. M. Pretorijus dar pridėda plunksna pieštą Vėjopačio atvaizdą ir spėja, kad tokia skulptūra senaisiais laikais galėjo vaizduoti prūsų dievą Perdoitą (Perdoytas)⁵⁶.

14. Prie šaltinių priskirtini (jei manysime, kad tai žmonėse užsilikusios tradicijos atgarsiai) ir Kristijono Donelaičio “Metai” (XVIII a. 7-8 dešimtmetis):

“Kai pirm to lietuvninkai dar buvo pagonai

⁵¹ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. I.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 447.

⁵² Dar kartą apie Perkūno stabą užimama, kai aprašomas karaliaus Jogailos paliepinimas išgriauti pagonių šventyklas (BRMŠ II, 563). Ši informacija apie Perkūno stabą rodytų, jog jų būta ne vieno. Mat aprašomas jau ne akmeninis, o medinis Perkūno stabas, padarytas iš “ruplio medžio”, kurį čekų kunigas, vardu Jeronimas, “noromis kapojo kirviu” ir “netyčia pavojingai įsikirto į koją” (*Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 564).

⁵³ Stanislo Rostowski. *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum libri decem.* Recognoscente Joane Martinov. Paris-Bruxelles, 1877, 112.

⁵⁴ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 62.

⁵⁵ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 675.

⁵⁶ Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės arba Prūsijos regykla. T. 3.* Parengė Ingė Lukšaitė, bendradarbiaudama su Milda Girdzijauskaite, Sabina Drevello, Mintautu Čiurinsku, Jonu Kiliumi. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, 279-281.

Ir savo dievaičius iš strampų sau pasidare
 Ir, po medžiais ant virvių pasikorę, gyrė,
 Tai jie rods dar taip, kaip mes, nepažindami dievą
 Daug nešvankių ir durnų daiktų prasimanė”⁵⁷.

Išvardintieji šaltiniai, atsižvelgiant į jų parašymo laiką ir vaizduojamąjį laikotarpį skirstytini bent į tris grupes: a) parašyti ikikrikščioniškuoju laikotarpiu; b) parašyti po krikščionybės įvedimo, bet vaizduojantys ikikrikščioniškąjį laikotarpį; c) parašyti po krikščionybės įvedimo ir fiksuojantys to meto įvykius.

1. 2. 1. Iki krikščioniškojo laikotarpio šaltiniai

Šiai grupei priskirtini keturi rašytiniai šaltiniai: Herodoto „Istorija“, Šv. Adalberto gyvenimo aprašymas, Magdeburgo analai, Kristburgo sutartis ir Eiliuotoji Livonijos kronika.

3 lentelė. Informacija apie baltų dievų atvaizdus ikikrikščioniškojo laikotarpio šaltiniuose.

Šaltinis, laikotarpis	Dievas, sudievinas protėvis	Stabo požymiai	Kam priskiriamas, šventvietė	Kitos pastabos
Herodotas V a. pr. Kr.	-	Mediniai atvaizdai	Budinams	
Šv. Adalberto gyvenimo aprašymas (998-999 m.)	-	-	Prūsams	“Turėjo dievų ir stabų”
Magdeburgo analai (1147 m.)	-	-	Pagonims	Stabus sudegino
Vokiečių ordino ir prūsų taikos sutartis (1249 m.)	<i>Curche</i>	-	Prūsams	Puošiamas vaisiais (?)
Eiliuotoji Livonijos kronika (apie 1290 m.)	-	-		Užsimenama apie dievų stabų sudaužymą

Juose kalbama apie turėtus stabus, stabų statymą šventyklose (šventvietėse?) ir jų garbinimą, tačiau kaip tie stabai atrodė, t. y. ar tie stabai buvo antropomorfinio pavidalo, minėtuose šaltiniuose

⁵⁷ Kristijonas Donelaitis. *Metai*. Vilnius, 1983, 74.

duomenų nėra. Tačiau atskirų šio laikotarpio rašytinių šaltinių perteikta informacija gretintina su atitinkamo laikotarpio archeologiniais duomenimis.

Herodoto V a. pr. Kr. aprašyti mediniai budinų dievai⁵⁸ bent iš dalies sietinti su R. Rimantienės Šventosios gyvenvietėje rastu mediniu stabu, datuojamu IV tūkstantmečio prieš Kristų I ketvirčiu, taip pat kitais kiek vėlesnio laikotarpio antropomorfinio pavidalo stabais, rasta Latvijoje (Sārname, Malmuta), Baltarusijoje (Асавец,) ⁵⁹ bei Lietuvoje ir Latvijoje aptiktomis antropomorfinio pavidalo figūrėlėmis iš kaulo, gintaro, molio. Visi išvardintieji dirbiniai archeologų priskiriami vėlyvojo neolito laikotarpiui⁶⁰. Dominuoja požiūris, jog Šventosios stulpinė skulptūra tai ritualinis stabas, turėjęs garantuoti sėkmingą žvejybą ir medžioklę arba, jog tai žverių viešpaties, t. y. dievo stabas, totemizmo atspindys⁶¹. Panašiai, sekant A. Becenbergeriu, galėtų būti interpretuotinos ir Lietuvos (Juodkrantė, Kretuonas) ir Latvijos teritorijose rastos antropomorfinio pavidalo figūrėlės. Tiesa, A. Girininkas linkęs šias figūrėles – amuletus sieti su protėvių kultu⁶², tačiau tai nekeičia dalyko esmės. Protėvis, kurio atvaizdas skaptuojamas, gremžiamas, lipdomas ar kaip kitaip išgaunamas, jau yra sudievinatas protėvis, t. y. tapatus dievui (dar žr. sk. 1. 2. 2).

Kiti ikirikščioniškuoju laikotarpiu (X-XIII a.) parašyti šaltiniai (Šv. Adalberto gyvenimo aprašymas, Magdeburgo analai, Kristburgo sutartis, Eiliuotoji Livonijos kronika) taip pat teikia informacijos apie prūsų turėtus ir garbintus dievų stabus, kurių krikščionys „veržėsi nugalėti“ arba vertė atsižadėti. Nors dievų atvaizdai juose ir nedetalizuoti, tačiau aprašomojo laikotarpio požiūriu rašytinių šaltinių informacija gretintina su antropomorfinio pavidalo statulomis, rastomis buvusiose prūsų žemėse⁶³. Šios (dar kitaip „prūsų bobomis“ vadinamos) skulptūros priskiriamos XI-XII a.⁶⁴. Tiesa, dėl jų kilmės ir paskirties vis dar diskutuojama. Esti nuomonių, jog šios figūros galbūt

⁵⁸ Dar J. Basanavičius manė, kad šie mediniai budinų dievų stabai gali būti sietini su ikirikščioniškojo laikotarpio baltų dievų atvaizdais (žr. Jonas Basanavičius. *Rinkiniai raštai*. Vilnius, 1970, 152-153). Žinoma, panaši prielaida įmanoma tik tuo atveju, jei Herodoto paminėtus budinus laikysime kuria nors baltų gentimi. Dominuoja požiūris, kad budinai greičiausiai bus buvę Dono vidurupio gyventojai. Tačiau esti ir kitokių nuomonių. Viena jų – jog budinai buvo slavų protėviai, gyvenę ir dabartinėje Lietuvos teritorijoje (žr. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. I. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 128).

⁵⁹ Žr. Rimutė Rimantienė. *Šventoji. Narvos kultūros gyvenvietės*. Vilnius 1979, 106-109; Ilze Loze. *Akmens laikmeta māksla Austrumbaltijā*. Rīga: Zinātne 1983, 49-51; Чарняўскі М. М. Асавец. *Энцыклапедыя, Археалогія і нумізматыка Беларусі*. Мінск 1993, 59-60; Algirdas Girininkas. *Lietuvos archeologija I. Akmens amžius*. Vilnius: Versus aureus 2009 239-240; 242.

⁶⁰ Adomas Butrimas. Human figures in Eastern-Baltic Prehistoric Art. *Prehistoric art in the Baltic region*. Red. Adomas Butrimas. *Acta academiae artium Vilnensis*. T. 20. Vilnius, 2000, 7-29; The Amber ornament collection from Daktariškė 5 Neolithic settlement. Baltic Amber. Red. Adomas Butrimas. *Acta academiae artium Vilnensis*. T. 22, 2001 7-19; Adomas Butrimas, Marius Iršėnas. *Lietuvos dailės istorija. Piešistorinė dailė*. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, 24-27.

⁶¹ Rimutė Rimantienė. *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos: Šventosios ir Būtingės tyrinėjimai*. Vilnius 2005, 99-121; Algirdas Girininkas. *Lietuvos archeologija I. Akmens amžius*. Vilnius: Versus aureus 2009, 242.

⁶² Algirdas Girininkas. *Lietuvos archeologija I. Akmens amžius*. Vilnius: Versus aureus 2009 246- 247; Algirdas Girininkas. *Baltų kultūros ištakos*. T. II. Klaipėda: Klaipėdos universiteto Leidykla, 2011, 162.

⁶³ Šiandien „prūsų bobų“ galima rasti Lenkijos ir Rusijos muziejuose (net keturios statulės eksponuojamos Olštino (Lenkija) pilies teritorijoje, viena – Karaliaučiaus istorijos ir buities muziejuje. Gimininga prūsiškoms, bet priskiriama poloviečiams akmeninė figūra stovi ir Vilniaus Nacionalinio muziejaus kieme.

⁶⁴ Žr.: *Baltų menas. Parodos katalogas*. Sudarytojas Adomas Butrimas. Vilniaus dailės akademijos Leidykla, 2009, 113-116. A. Malijauskas. *Senovės baltų akmens figūros*. Prieiga per internetą: http://aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=221&Itemid=63 (žiūrėta 2011 10 07).

sukurtos poloviečių arba skitų⁶⁵, jog jos laikytinos prūsų sakraliniais riboženklais⁶⁶ ir pan. Tačiau nereikėtų visiškai atmesti ir prielaidos, jog tai senųjų prūsų dievų, apie kuriuos rašoma jau paminėtuose šaltiniuose, atvaizdai. Juolab, kad prūsiškos skulptūros turi išskirtinį bruožą – vaizduojamos su ritualiniu geriamuoju ragu, kuris gerai žinomas iš prūsų aukojimo ritualų, aprašytų „Sūduvių knygelėje“, J. Maleckio-Sandeckio ir kitų autorių. Kalbant apie Kristburgo (išvardintos Pamedės, Varmės, Notangos gentys) sutartyje paminėtą *Curche* stabą, dar pastebėtina, kad šio prūsų dievo šventvietės, remiantis toponimų analize, galėtų būti lokalizuojamos pietvakarinėse prūsų žemėse – Pamedėje, Pagudėje, Bartoje ir Varmėje⁶⁷. O juk būtent Pamedėje ir Bartoje rasta daugiausia (net devynios) akmeninių „prūsų bobų“⁶⁸.

1. 2. 2. Po krikšto parašyti, bet ikikrikščioniškąjį laikotarpį vaizduojantys šaltiniai

Po krikščionybės Lietuvoje ir Žemaitijoje įvedimo duomenų apie ikikrikščioniškuoju laikotarpiu garbintus senųjų baltų dievų atvaizdus randame keliuose šaltiniuose. Informacijos požiūriu reikšmingiausiais laikytini trys veikalai – S. Grunau ir Bychovco kronikos bei Augustino Rotundo aprašas. M. Strijkovskio kronikos duomenys iš esmės yra kompiliuoti iš ankstesniųjų autorių.

4 lentelė. Informacija apie baltų dievų atvaizdus po krikšto parašytuose, bet ikikrikščioniškąjį laikotarpį vaizduojančiuose šaltiniuose.

Šaltinis, laikotarpis	Dievas, sudievinas protėvis	Stabo požymiai	Kam priskiriamas, šventvietė	Kitos pastabos
S. Grunau kronika (aprašomi VI a. įvykiai)	Perkūnas	Piktas vidutinio amžiaus vyras su garbiniuota bazda, ugniniu veidu, liepsnojančia karūna	Prūsams, Rikojote	Dieną naktį kūrenama ugnis
S. Grunau kronika (aprašomi VI a. įvykiai)	Patrimpas	Jaunas, linksmas su varpų vainiku ant galvos	Prūsams, Rikojote	Žalčiai, javų pėdas
S. Grunau kronika (aprašomi VI a. įvykiai)	Patulas	Senas vyras žila bazda, vainikuotas balta skara susukta į turbaną	Prūsams, Rikojote	Žmogaus, arklio, karvės kaukolės

⁶⁵ Alfredas Bumblauskas. *Senosios Lietuvos istorija 1009-1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005, 96; Telegin D. Ya., Maliory J. P. The Antropomorphic Stelae of the Ukraine: The Early Iconography of the Indo-Europeans. *Journal of Indo-European Studies Monograph 11*. Washington, 1994, 80..

⁶⁶ В. И. Кулаков. *История Пруссии до 1283 года*. Москва: Индик, 2003, 37.

⁶⁷ Rimantas Balsys. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto Leidykla, 2010, 143.

⁶⁸ Žr. Alfredas Bumblauskas. *Senosios Lietuvos istorija 1009-1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005, 97.

S. Grunau kronika (aprašomi 1113 m. įvykiai)	Perkūnas, Patrimpas, Patulas		Prūsams, Rikojote / Romuvoje	Sudegino stabas, bet prūsai juos atstatė
Bychovco kronika (aprašomi XII-XIII a. įvykiai)	Spėra	Medinis stabas		
Bychovco kronika (aprašomi XII-XIII a. įvykiai)	Pajauta	Medinis stabas		Prie Žaslių ežero
M. Strijkovskio kronika (aprašomi XIII a. įvykiai)	Kukovaitis	Medinis stabas		Netoli Deltuvos ant Šventosios kranto
Augustinas Rotundas (aprašomi XIII a. įvykiai)	Perkūnas	Medinis	Lietuviams, Vilniuje	Atgabentas iš šventųjų Palangos miškų
M. Strijkovskio kronika (aprašomi XIV a. įvykiai)	Perkūnas	Didelis titnago akmuo	Lietuviams, Vilniuje	Pastatė Gediminas

Kadangi S. Grunau ir Bychovco kronikos autorius yra vieninteliai aprašę antropomorfinio pavidalo baltų dievų ar sudievinų mitinių protėvių atvaizdus, šiuos šaltinius ir juose perteiktą informaciją tikslinga aptarti išsamiau. Tokio pat išskirtinio dėmesio nusipelno ir A. Rotundo Vilniaus Perkūno šventyklos aprašas.

1. 2. 2. 1. Simono Grunau kronikos duomenų patikimumas

S. Grunau kronika parašyta XVI a., bet joje pavaizduoti VI - XVI amžiais Prūsijos teritorijoje vykę procesai. Ši kronika, kurioje be visų kitų prūsų religijas elementų aprašyta ir svarbiausioji prūsų šventvietė bei joje stovėję trijų aukščiausiųjų prūsų dievų atvaizdai⁶⁹, susilaukė prieštaringo įvairių laikotarpių tyrinėtojų dėmesio. Dar W. Mannhardto pastebėta, jog S. Grunau pavaizduota šventykla labai panaši į Adomo Bremeniečio aprašytąją skandinavų šventyklą

⁶⁹ „...ąžuolas buvo padalintas į tris lygias dalis, kurių kiekvienoje, nelyginant tam tyčia padarytame lange, stovėjo dievaičio stabas ir priešais save turėjo ženklą. Vieną dalį turėjo Perkūno stabas, kaip anksčiau sakyta, ir jo ženklas buvo, kad be paliavos kūrenosi ąžuolinių malkų ugnis, dieną naktį, ir jeigu ji per apsileidimą užgesdavo, tai kaltasis vaidilutis būdavo nužudomas - ant tos ugnies pats paaukojamas. Antrą dalį turėjo Patrimpo stabas, ir jo ženklas buvo gyvatė, ji dideliame puode buvo vaidilučių penima pienu ir visada laikoma uždengta javų pėdais. Trečiasis, Patulo stabas turėjo trečiąją dalį, o jo ženklas buvo žmogaus, arklio ir karvės kaukolė, ir kartkarčiais, jų šventėse, būdavo deginamas lajus jų garbei...“ (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 104).

Upsaloje⁷⁰, tad nuo to laiko vis dar tebedominuoja požiūris, jog S. Grunau nusižiūrėjo arba pasinaudojo A. Bremeniečio medžiaga.

Tačiau esti ir kitaip manančių. S. Grunau kronikos teikiamos informacijos autentiškumu neabejojo N. Vėlius, J. Puhvelas⁷¹, N. Laurinkienė, G. Beresnevičius ir kiti tyrinėtojai. N. Vėliaus manymu, S. Grunau užfiksavo prūsų legendas, kurios, rekonstruojant religinius prūsų procesus, laikytinos pakankamai patikimais šaltiniais⁷². J. Puhvelas teigia, kad „stilizuoto trinario indoeuropietiškojo pagonių panteono egzistavimas prieš pat krikščionybės įvedimą čia lygiai toks pat įmanomas, kaip ir pačioje Upsaloje keletu šimtmečių anksčiau“⁷³. N. Laurinkienė, išskaidžiusi S. Grunau perteiktą informaciją apie prūsų šventyklą į atskirus elementus ir juos išsamiai išanalizavusi, prieina prie išvados, kad aptariamoji šventovė – „tiek specifinė jos įranga, tiek joje garbinti dievai, tiek jiems skirti ritualai“ sudaro vientisą kompleksą, kuris ir savo visuma, ir atskiromis detalėmis akivaizdžiai siejasi su „prūsų ir apskritai baltų mitologijos bei ritualo sistema“⁷⁴.

Panašiai savo tyrimą apibendrina ir G. Beresnevičius. Jis gana argumentuotai atremia visus W. Mannhardto kaltinimus S. Grunau ir jo aprašytosios šventvietės adresu ir pagrįstai klausia, kodėl S. Grunau kaltinams „nusirašymu“ nuo A. Bremeniečio, tačiau visiškai nesvarstomos galimos S. Grunau kronikos ir Helmoldo 1156 metų kelionės aprašymo sąsajos⁷⁵. Dar daugiau – remdamasis H. Lovmianskio įžvalgomis⁷⁶, jau minėtu Helmoldu bei kitais XII-XIII a. slavams priskiriamais šaltiniais, kuriuose aprašomos Provės šventykla Vagrijoje (čia aukojama Provei, Sivai ir Radigastui); Peruno šventvietė palei senąjį Naugardą (čia stovėjo antropomorfinis Peruno ir dar dviejų dievų stabai)⁷⁷, G. Beresnevičius iškelia hipotezę, jog S. Grunau aprašytas Rikojotas (Romovė) sykiu su Pamario slavų bei Upsalos šventvietėmis galėjo sudaryti „vieningą religinį istorinį kontinuumą“, egzistavusį, funkcionavusį krikščionybės įvedimo išvakarėse. Būdingi tokių šventviečių bruožai – jos „be stogo, jose kūrenama šventoji ugnis, kurią prižiūri specialūs šventikai, stovi dievų, dažniausiai trijų, stabai“⁷⁸.

⁷⁰ A. Bremeniečio teigimu, Upsalos šventykloje, kuri visa spinėjo auksu, stovėjo trijų dievų stovylos. Toras (Thor) valdęs orą žaibus, griaustinį, vėją ir debesis; Vodanas (Vuodan) vadovavęs karams, o Frikas (Fricco) globojęs vaisingumą. Pirmasis turėjęs skeptrą, antrasis pavaizduotas su faline simbolika, trečiasis – su Marso insignijomis. Dar teigiama, kad prie šventyklos augęs žiemą vasarą žaliuojantis ąžuolas, prie kurio būdavę aukojami žmonės (žr.: Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*. Riga, 1936, 217-218).

⁷¹ Žr. Balčiūtė L. Lyginamosios mitologijos vadovėlis. *Tautosakos darbai. T. III (X)*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1992, 101-104. Dar žr. Jaan Puhvel. *Lyginamoji mitologija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, 225.

⁷² Norbertas Vėlius. *Senovės baltų pasaulėžiūra. Struktūros bruožai*. Vilnius, 1983, 235.

⁷³ Jaan Puhvel. *Lyginamoji mitologija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, 225.

⁷⁴ Nijolė Laurinkienė. Šventovė Prūsijoje baltų ritualų ir mitologinės tradicijos kontekste. *Senovės baltų kultūra. Nuo kulto iki simbolio*. Sudarė E. Usačiovaitė. Vilnius: Kutūros filosofijos ir meno institutas, 2002, 45-46.

⁷⁵ Gintaras Beresnevičius. *Rickoyotto šventykla*. P. 3. Prieiga per internetą – <http://www.straipsniai.lt/Rickoyotto.Žiūrėta 2010 10 26>. Dar žr. Гельмольд. *Славянская хроника*. Пер. Л. В. Разумовской. М., 1963. С. 45, 73, 129, 185, 235.

⁷⁶ Henryk Łowmianski *Religia słowian i jej upadek (w VI-XII)*. Warszawa, 1979, 196-199.

⁷⁷ žr.: Henryk Łowmianski *Religia słowian i jej upadek (w VI-XII)*. Warszawa, 1979, 182-185; *Kronika Thietmara* (przetłumaczył i wydał M. Z. Zygmunt Jedlicki). Poznań, 1953.

⁷⁸ Žr. Gintaras Beresnevičius. *Rickoyotto šventykla*. P. 4. Prieiga per internetą – <http://www.straipsniai.lt/Rickoyotto.Žiūrėta 2010 10 26>. Dar žr.: Gintaras Beresnevičius. Pirmoji misija: Šventasis Vaitiekus Prūsijoje. *Prūsijos kultūra*. Vilnius, 1994, 172-197; Gintaras Beresnevičius. *Lietuvių religija ir mitologija*. Vilnius: Tyto alba, 2004, 52-53.

G. Beresnevičiui antrina Vykintas Vaitkevičius, taip pat pastebėdamas, kad prūsų Romuva „nėra unikali Baltijos regione ar kitur Šiaurės vakarų Europoje“, šį sąrašą esmingai papildo, nurodydamas, jog prie tokių VIII-XIII a. veikusių politinės-administracinės ir (arba) religinės reikšmės centrų priskirtinos „vietos Gotlande (*Roma*), Estijoje (*Raikkūla*), Saksonijoje (*Marklō*), Danijoje (*Ringsted, Odense, Viborg*), Švedijoje (*Linköping, Lund, Skara, Strängnäs*), taip pat *Lejre* (Danijoje) ir *Upsala* (Švedijoje)“⁷⁹.

Šią hipotezę svariai paremia ir kiti rašytiniai šaltiniai. Antai 921-922 metais medinius slavų dievų stabus, kurių veidai panašūs į žmonių, aprašė Ibin Fadlanas⁸⁰; Tytmaras Merseburgietis XI a. pradžios kronikoje perteikia įspūdžius apie 1005 metų balandžio 17 dieną regėtą Radigasto (Радигост) miesto šventyklą⁸¹; Gerbordas 1121 metais tvirtina, jog Ščecino mieste buvusioje šventykloje stovėjęs trigalvio dievo stabas⁸²; jam antrina Ebonas, 1126 metais aprašęs tą patį Ščecine stovėjusį stabą ir dar pridūręs, kad trys dievo galvos patikimai stebi dangų, žemę ir požemį⁸³.

Atkreiptinas dėmesys ir į šventyklose stovinčių dievų atvaizdų (dievo veidų) skaičių. Trejetas, suprantama, labiausiai atitinka G. Diumezilio išpopuliarintą trinarę indoeuropietišką panteono struktūrą, tačiau, nereikėtų pamiršti, kad trinaris panteonas yra tik vienas iš galimų. Kaip kitaip galėtume paaiškinti keturių dievų Zbručio stabą, kuris gretintinas su lietuvių dievų ketvertu, išvardintu Ipatijaus metraštyje. Tam tikra paralelė įžiūrėtina ir tarp kunigaikščio Vladimiro garbintų dievų šešeto, kurių stabai buvo pastatyti Kijeve bei S. Grunau išvardintų šešių svarbiausių prūsų dievų. Paminėtieji faktai dar labiau sustiprina baltų ir slavų religijos bendryščių, atitikmenų tikimybę, o priėmus domėn G. Beresnevičiaus įžvalgą, nuo baltų bei slavų neatskirtini ir germanai. Bent jau kalbant apie aukščiausiųjų dievų antropomorfinius pavidalus.

Rašytinių šaltinių duomenų patikimumą patvirtina archeologiniai radiniai. Be jau ankstesniame skyriuje išvardintųjų Lietuvos, Latvijos ir Baltarusijos teritorijose rastų dievų

⁷⁹ Vykintas Vaitkevičius. Raktas Romuvai. *Liaudies kultūra*. Nr. 6 (93). Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centas, 2003, 22.

⁸⁰ Путешествие Ибн-Фадлана на Волгу. Изд. Академии наук СССР М-Л, 1939. [Перевод и комментарии А. П. Ковалевского.] Под редакцией И. Ю. Крачковского, С. 79-80 (Prieiga per internetą <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/fadlan.htm>. Žiūrėta 2011 09 28).

⁸¹ Teigiama, kad šiame trikampio formos ir turinčio trejus vartus mieste stovi tik medinė šventykla, pastatyta ant žvėrių ragų pamato. Šventyklos sienas iš lauko pusės puošia dievų atvaizdai, o šventyklos viduje stovi šarvais aprėdyti dievų stabai. Autoriaus teigimu, šventykloje dar kabėjusios vėliavos su dievų atvaizdais, kurias kariai imdavo su savimi į žygi, o ypatingi tarnautojai, matyt, žiniai, reikiamu laiku atlikdavo aukojimo apeigas, siekdami numaldyti dievų pyktį arba burdavo norėdami sužinoti dievų valią. (žr. *Monumenta Germaniae Historica. T. V. Scriptorum. T. III. Hannoverae*, 1839. P. 812, 857-858. Prieiga per internetą - http://mrubenv.ru/article.php?id=1_1.html#3. Žiūrėta 2011 06 24). Kiek kitaip tą pačią šventvietę 1066 metais aprašo Adomas Bremenietis. Jo teigimu, stambeldžių centras esąs gilias ežero apsuptas Retra (*Rethre*) miestas, į kurį galima patekti pro devynerius vartus ir kur pastatyta didelė šventykla dievams, o svarbiausias iš jų esąs Radigastas (*Redigast*). Dievo Radigasto stabas, kronikos autoriaus duomenimis, padarytas iš aukso, o jo guolis – purpurinis. Ypatiną dievo Radigasto statusą rodo faktas, jog šiam dievui, kaip auka buvusi atnešta nužudyto vyskupo Jono galva, pamauta ant ieties (žr. *Славянская хроника*. Пер. Л. В. Разумовской. М, 1963. С. 37, 77. Prieiga per internetą - http://mrubenv.ru/article.php?id=1_1.html#6. Žiūrėta 2011 06 24).

⁸² (žr. *Monumenta Germaniae Historica. T. XIV. Scriptorum*. 1839. P. 781, 793-794, 803, 805, 816. Prieiga per internetą - http://mrubenv.ru/article.php?id=1_1.html#7. Žiūrėta 2011 06 24).

⁸³ (*Monumenta Germaniae historica. T. XIV. Scriptorum. T. XII. Hannoverae*, 1856 P. 842, 851-852, 858-859, 861, 865. Prieiga per internetą - http://mrubenv.ru/article.php?id=1_1.html#6). Žiūrėta 2011 06 24.

(mirusių protėvių?) atvaizdų dar minėtini mediniai Šigirsko (Vidurio Uralas)⁸⁴ ir Drisos (Baltarusija) stabai⁸⁵; akmeninis Zbručio stabas⁸⁶, Stavchany ir Kaliuso (Ukraina) vietovėse rasti akmeniniai antropomorfinio pavidalo stabai⁸⁷, taip pat jau aptartos akmeninės antropomorfinio pavidalo „prūsų bobos“⁸⁸.

1. 2. 2. 2. Bychovco kronikos duomenų patikimumas

Byhovco kronikos legendinė dalis bei įvairūs jos sekiniai⁸⁹ taip pat yra susilaukusi nemenko įvairių sryčių tyrinėtojų dėmesio.

Šioje kronikoje greta kitų įpinta ir Palemono legenda, bylojanti apie kunigaikščio Palemono ir jo palikuonių įsikūrimą Pabaltijyje. Aptariamajai temai ypač reikšminga legendos dalis, pasakojanti, kad po šlovingo gyvenimo ir valdymo mirusiems protėviams Spėrai, Pajautai, Kukovaičiui prie Spėros ir Žaslių ežerų bei Šventosios upės, buvę pastatyti antropomorfinio pavidalo stabai, kurie, kaip ir patys protėviai ilgainiui buvę sudievinėti⁹⁰. Kad stabai turėję būtent

⁸⁴ Didysis Šigirsko stabas – archeologinis paminklas, seniausia medinė skulptūra, kurios amžius siekia 9,5 tūkstančio metų. Stabas rastas XIX a. viduryje Šigirsko durpyne, plytinčiame į šiaurės vakarus nuo Jakaterinburgo (Vidurio Uralas) Saugomas Jakaterinburgo muziejuje (Prieiga per internetą: <http://oldslav.chat.ru/Site/html/diff/idol.htm>. Žiūrėta 2011 09 28).

⁸⁵ 2011 m. vasarą Vitebsko srities Rasonų rajone, rastas stabas, kurio amžius (preliminarūs duomenys) gali siekti VI-XII a. (prieiga per internetą: <http://www.patriotai.lt/straipsnis/2011-08-15/dievybiu-sugrizimas-drisos-upes-iskeltas-senovinis-stabas>. Žiūrėta 2011 09 28. Pastaroji informacija mokslininkų dar neverifikuota, tad kol kas neatmetama ir falsifikavimo galimybė.

⁸⁶ Zbručio stabas – viena iš retų X a. skulptūrų, rastų 1848 m. Zbručio upėje netoli Gusiatio kaimo (Vakarų Ukraina). Zbručio stabas šiandien saugomas Krokuvos muziejuje, o natūralaus dydžio kopija – Istorijos muziejuje Maskvoje. Stabas, kurio aukštis 2,67 metro, yra keturkampis stulpas iš pilkos klinties, padalintas į tris sferas: apatinėje dalyje pavaizduotas požemis ir jo dievybės, vidurinėje – žemė ir žmonės, viršutinėje – dangus ir jame reziduojantys dievai. (žr.: Борис Александрович Рыбаков. *Язычество древней Руси*. Prieiga per internetą: <http://bibliotekar.ru/rusYazRusi/13.htm>. Žiūrėta 2011 09 28.

⁸⁷ Telegin D. Ya., Maliory J. P. The Antropomorphic Stelae of the Ukraine: The Early Iconography of the Indo-Europeans. *Journal of Indo-European Studies Monograph 11*. Washington, 1994, 80.

⁸⁸ Žr.: *Baltų menas. Parodos katalogas*. Sudarytojas Adomas Butrimas. Vilniaus dailės akademijos Leidykla, 2009, 113-116. A. Malijauskas. *Senovės baltų akmens figūros*. Prieiga per internetą: http://aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=221&Itemid=63 (žiūrėta 2011 10 07).

⁸⁹ Turima omenyje M. Strijkovskio kronika ir A. Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ (žr.: M. Strykowski. *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi*. Warszawa, 1766; Albertas Vijūkas-Kojelavičius. *Lietuvos istorija*. Įvadą ir paaiškinimus parašė Juozas Jurginis. Vilnius: Vaga, 1988.

⁹⁰ “Ir viešpatavo Spėra daugelį metų, ir buvo labai geras savo valdiniam, ir paskui mirė nepalikdamas įpėdinių. Ir jo valdiniai jį mylėjo, ir jo atminimui romėnų papročiu pastatė stabą, ir praminė [jį] Spėra. O paskui tie žmonės, gyvenantys aplinkui, ėmė jam atnašauti aukas ir laikyti jį dievu. O paskui, kai tas stabas sutrūnijo, jie garbino tą ežerą bei vietą ir laikė dievu”.

„...Ir didysis kunigaikštis Kukovaitis, mylėdamas savo motiną, jos atminimui pagerbti pagal jos išvaizdą padirbdino stabą ir pastatė tą savo motinos Pajautos vardo stabą ties Žaslių ežeru. O ta jos stabą garbino ir [Pajautą] laikė deive. O paskui tas stabas supuvo ir toje vietoje išaugo liepos, ir tas liepas garbino ir iki mūsų dienų jas tebedieviną minėdami tą Pajautą“.

“O paskui mirė ir pats didysis Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštis Kukovaitis”. Jam, kronikos duomenimis, jo sūnus Utenis savo tėvui atminti “padirbdino stabą ir pastatė jį prie Šventosios upės ant vieno kalno, netoli Deltuvos”. Ir tąjį stabą garbino ir laikė dievu” (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 378-379.

antropomorfinį pavidalą, rodytų metraštininko pastaba, jog Kukovaitis padirbdino savo motinos Pajautos stabą „pagal jos išvaizdą“.

Analizuojant Bychovco kroniką (ir ypač legendinę kronikos dalį) pirmiausia svarbu dar kartą išsiaiškinti, ar kvestionuotinas baltuose mirusių protėvių sudievinimo reiškinys. Teigiamas atsakymas rodytų, jog ir informacija apie stabų statymą laikytina patikima.

Legendos apie Palemoną turinys ir kilmė aiškinami skirtingai. Vieni specialistai randa šių legendinių veikėjų istorinius prototipus – šio mito atsiradimo metu realiai gyvenusius italus, vienaip ar kitaip susijusius su Lietuva ir turėjusius tuos pačius vardus ir pavardes; kiti linkę manyti, kad šių giminių pavadinimai iš tikrųjų reiškia ne pavardes, o tų giminių turėtus herbus⁹¹; treči – tvirtina, kad tai romantinė kūryba, o pati teorija šiandien jokios kritikos neišlaiko ir yra įdomi tik kaip tų laikų istoriografijos padaras⁹²; ketvirta – linkę ieškoti tam tikro kompromiso, teigdami, jog tai realijų reminiscencijomis pagrįstas legendų ciklas⁹³.

Turint omenyje, kad užuominų apie romėniškąją lietuvių kilmę randama jau P. Dusburgiečio veikalė, o po to šios legendos buvo perrašinėjamos, kompiliuojamos, papildomos, pastarasis požiūris laikytinas gana pagrįstu. Ypač patikimais laikytini legendų fragmentai, teikiantys žinių apie ikikrikščioniškosios religijos dalykus - mirusiųjų deginimą, protėvių kultą, dievams paskirtų medžių ir šventų giraičių, upių ir ežerų sakralumą. Šios mitinės informacijos patikimumą, tikrumą patvirtina tiek kiti rašytiniai šaltiniai, tiek mitologų, folkloristų, archeologų pastaraisiais dešimtmečiais atlikti tyrimai ir paskelbti jų rezultatai⁹⁴.

Tradicija sudievinti mirusius protėvius (paprastai kilmingus), matyt, buvo žinoma visiems baltams. Apie bendras aukas aukčiausiems dievams ir mirusiems protėviams per svarbiausias metines (pavasariį prieš sėją ir rudenį nuėmus derlių) savo veikaluose yra rašę J. Dluogošas, M. Strijkovskis, J. Lasickis. M. Pretorijus ir kiti autoriai. J. Lasickis pastebi, kad Žemaitijoje „kilmingesnės šeimos turi ypatingus savo dievus“ ir nurodo, jog Rietave garbintas *Vetustis*, Sarake – *Guboi* ir *Tverticos*, Platieliuose – *Kirnis*⁹⁵. Išvardintieji „ypatingi dievai“ greičiausia ne kas kita kaip sudievinti protėviai. Pastariesiems priklausytų ir to paties J. Lasickio aprašyti Ežiagulis bei Veliona⁹⁶, S. Grunau – *Wurschayto* ir *Szwaybroto*⁹⁷.

⁹¹ Sergejus Temčinas. Palemono mitas ir keturių tautų Lietuva. Prieiga per internetą:

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-12-17-sergejus-temcinas-palemono-mitas-ir-keturiu-tautu-lietuva/54765>
(žiūrėta 2011 10 05).

⁹² Konstantinas Avižonis. Lietuvių kilimo iš romėnų teorija XV ir XVI a. *Rinktiniai raštai T. III*, Roma, 1982, 245–275, 245.

⁹³ Gintaras Beresnevičius. Palemonidai. Lietuvių nacionalinis identitetas ir Palemono „romėniškųjų“ legendų įtaka jo formavimuisi nuo XVI a. *Literatūra. Nr. 48(7)*, 2006, 128. Dar žr. Rimantas Jasas. Bychovco kronika. XVI a. III dešimtmetis. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 368.

⁹⁴ Žr. Algirdas Julijus Greimas. *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. Vilnius-Chigaco, 1990, 16-17; Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių liaudies padavimai*. Vilnius: Vaga, 1970, 16; Norbertas Vėlius. *Senovės baltų pasaulėžiūra: struktūros bruožai*. Vilnius: Mintis, 1983, 45, 225-228; Vladimir Toporov. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*. Sudarė Nikolai Mikhailov. Vertė Erdvilas Jakulis. Vilnius: Aidai, 2000, 35-98; Vyktintas Vaitkevičius. *Alkai. Baltų šventviečių studija*. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2003 46-48 ir kt.

⁹⁵ Jonas Lasickis. *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*. Paruošė Juozas Jurginis Vilnius: Vaga, 1969. 21.

⁹⁶ Plačiau žr. Rimantas Balsys. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010, 235-238.

Mirusiųjų protėvių (ypač kilmingų) sudievinimo priežastis, sekant G. Beresnevičiumi ir kitais tyrinėtojais - mirusiųjų suartėjimas su grūdų, sėklos mitologema žemdirbių bendruomenėje⁹⁸. Ir vieni, ir kiti užkasami žemėn ir laukia atgimimo. Štai kodėl mirusieji protėviai ypač prisimenami ir priartėja kaip tik per žemdirbiško kalendoriaus šventes. Apstu šio suartėjimo pavyzdžių ne tik jau anksčiau minėtuose XV-XVII a. autorių veikaluose, bet ir XIX – XX a. etnografiniuose aprašymuose. Labai tikėtina, jog ir derliaus dvasios bei įvairūs jų pavidalai, žinomi iš XVII-XX a. pradžios etnografinių aprašymų (paskutinis javų pėdas, javų diedu ar javų boba vadinamas, kuršis, kurie, beje, taip pat dažniausiai yra antropomorfinio pavidalo) sietini su protėvių kultu.

Priėmus domėn, kad protėvių kultas, kaip matyti, pakankamai gerai paliūdytas tiek ikikrikščioniškojo laikotarpio šaltiniuose, tiek ir po krikščionybės įvedimo, galima prielaida, jog ikikrikščioniškuoju laikotarpiu sudievintiems kilmingies protėviams (kaip ir aprašyta Byhovco kronikoje) galėjo būti statomi antropomorfinio pavidalo stabai. Kristianizacijos proceso metu, tokie stabai (kaip ir dievų atvaizdai pagrindinėse šventvietėse), suprantama, buvo nugriauti ir sunaikinti. Įrodymas - vyskupo M. Jungės įsakas prūsams (XV a.), kuriuo draudžiama statyti kryžius (matyt, turima omenyje pagoniškus stulpus, stabus?) ant mirusiųjų kapų, o pastatytuosius liepiama nugriauti⁹⁹.

1. 2. 2. 3. Augustino Rotundo duomenų patikimumas

Augustinas Rotundas (XVI a. II pusė), kaip jau buvo minėta anksčiau, detalai aprašo Perkūno šventyklą: „Vilniuje, kur dabar stovi katedros bažnyčia, augo senas ąžuolynas, pašvęstas stabmeldžių dievaičiams. Toje vietoje, kur mažoji Vilija susilieja su didžiąja upe (Nerimi – R. B.), prie pat miško buvo didelė mūrinė griaudžiančiojo Jupiterio – Perkūno, arba griaustinio dievo, šventykla, įkurta kunigaikščio Geireimundo 1285 metais“. Jos ilgis buvo 150 uolekčių, plotis 100 uolekčių, aukštis 15 uolekčių. Bet viršuje ji neturėjo stogo; į ją vedė vienintelis įėjimas nuo didžiosios upės pusės; prie sienos priešais įėjimą buvo koplyčia, kurioje laikytos visokios retenybės ir šventi daiktai. Po ta koplyčia buvo rūsys, kuriame laikyti šventi žalčiai, rupūžės ir pan. Aukščiau koplyčios kilo aukšta altana, kuri 16 uolekčių iškilo virš šventyklos sienos. Pačioje altanoje stovėjo medinis dievaičio stabas, kuris buvo atgabentas iš šventųjų Palangos miškų¹⁰⁰.

Nepaisant detalaus šios rytų baltų šventyklos aprašo, istorikai A. Rotundo perteiktų žinių tikrumu ilgai abejojo. Manyta, jog Vilniaus šventyklos aprašymas – romantiška Lietuvos istoriko, mitologo Teodoro Narbuto fantazijos vaisius¹⁰¹. Vis dėlto pastaraisiais dešimtmečiais atlikti archeologiniai tyrinėjimai ir priėtos išvados rodo, jog informacija apie Vilniuje stovėjusią šventovę (vadinasi, ir apie joje garbintą bei sunaikintą Perkūno stabą) laikytina patikima. Istorikų ir

⁹⁷ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 113.

⁹⁸ Gintaras Beresnevičius. *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas.* Vilnius: Aidai, 2001, 154.

⁹⁹ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. I.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 125. Beje, Samuelio Boguslavo Chyliskio XVII a. viduryje verstos *Biblijos* tekste kitas religijas (ne krikščionybės) išpažįstantieji vadinami *stulpų garbintojais*. Tai N. Vėliaus manymu, taip pat yra vienas iš argumentų prielaidai, jog lietuviai savo „dievams statė kažkokius stulpus, stovylas“ (*Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. III.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2003, 538-540).

¹⁰⁰ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 464-465).

¹⁰¹ Rimantas Jasas. Augustinas Rotundas 1520-1582 (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. II.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 451).

archeologų duomenimis Vilniaus katedra iš tikrųjų buvo pastatyta maždaug tarp 1386 metų sausio ir 1387 vasario mėnesio iki tol buvusios pagoniškos šventvietės vietoje¹⁰². Archeologinių tyrimų duomenys patvirtino ir A. Rotundo kronikoje aprašytas atskiras šventovės detales¹⁰³, tad nėra pagrindo abejoti ir Perkūno stabo aprašu.

Juolab kad panašiai šią šventvietę (galbūt, sekdamas tuo pačiu A. Rotundu?), aprašo ir M. Strijkovskis. Skiriasi tik informacija apie patį Perkūno stabą. Motiejaus Strijkovskio teigimu, Gediminas pastatė Perkūnui (Perkunowi arba Piorunovi) ne medinį (kaip skelbia A. Rotundas), bet akmeninį stabą – „titnago akmenį didelį, iš kurio kunigai ugnį skeldavo, rankoj laikydami“¹⁰⁴.

Koks iš tikrųjų (medinis ar akmeninis) buvo ir kokį pavidalą (antropomorfinį ar kitokį) turėjo Perkūno stabas, galbūt kada nors dar atsakys archeologai.

1. 2. 3. Po krikšto parašyti ir pokrikščioniškąjį laikotarpį vaizduojantys šaltiniai

Šiai grupei priklausytų atskirų XIV a. pabaigos – XVIII a. pabaigos dokumentų fragmentai, iš kurių galima matyti, kaip buvo elgiamasi su senųjų baltų dievų atvaizdais.

5 lentelė. Informacija apie baltų dievų atvaizdus po krikšto parašytuose ir pokrikščioniškąjį laikotarpį vaizduojančiuose šaltiniuose.

Šaltinis, laikotarpis	Dievas, sudievinas protėvis	Stabo požymiai	Kam priskiriamas, Šventvietė, vietovė	Kitos pastabos
Popiežiaus Urbono VI 1388 metų kovo 12 dienos bulė	-	-	Vilniuje	Išgriauta šventvietė, sudaužyti stabai
1578 metų įsakas Ragainės apskrities bažnyčioms				„ <i>didi Deiuiu alba stabu garbinaghima dara...</i> “
Bauskės apskrities, <i>Rahden</i> parapijos	-	Dievaičiai iš medžio,		turi būti iš valstiečių

¹⁰² Plačiau žr.: Napoleonas Kitkauskas, Albertas Lisanka, Sigitas Benjaminas Lasavickas. Perkūno šventvietės liekanos Vilniaus Žemutinėje pilyje. *Kultūros barai*, 1986, Nr. 12, 51-55; Napoleonas Kitkauskas. *Vilniaus pily: statyba ir architektūra*. Vilnius: Mokslas, 1989, 115-125; Vytautas Urbanavičius. Vilniaus Perkūno šventovės klausimu. *Iš baltų kultūros istorijos*. Vilnius: Diemedis, 2000, 19-25; Kęstutis Katalynas. Vilnius XIII amžiuje. Mitai ir faktai. *Kultūros paminklai*. T. 6. Vilnius: Savastis, 2000, 213-215; Vykintas Vaitkevičius. *Alkai. Baltų šventviečių studija*. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2003, 209-210.

¹⁰³ Napoleonas Kitkauskas, Albertas Lisanka. Šventykla Vilniaus žemutinėje pilyje (žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. II. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 455-460).

¹⁰⁴ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. II. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 558.

kunigo W. Boltenijaus raštas (1578 m.)		akmens “ir iš kitko”		atimami ir sunaikinami
1583 metų jėzuitų pranešimas				Mediniai, moliniai, akmeniniai stabai
1600 metų jėzuitų ataskaita				“panaikinti stabai”
M. Pretorijus XVII a. pab.	Vėjopatis	Iš žievių padaryta žmogaus figūra, turinti du veidus, išpūstomis lūpomis, su sparnais	Karklės kaimas	
K. Donelaitis		Dievaičiai iš strampų		

Pirmasis šaltinis - popiežiaus Urbono VI 1388 metų kovo 12 dienos bulė – koreliuoja su jau ankstesniame skyriuje paminėtais A. Rotundo ir M. Strijkovskio veikalais, tuo dar kartą patvirtindamas juose perteikiamos informacijos patikimumą.

Vėlesni dokumentai – 1578 metų kunigo W. Boltenijaus raštas, 1583 jėzuitų ataskaita tik patvirtina bendrą tendenciją – krikščionybės platinėjai, pradėję griauti, naikinti senąsias šventvietes ir jose stovėjusius stabus centrinėse šventvietėse, ilgainiui ši darbą užbaigė ir nuošaliausiose, atokiausiose provincijose. Taip XVI a. pabaigoje – XVII a. šie „valstiečių turimi dievaičiai iš medžio, akmens ir iš kitko“, „mediniai, moliniai ir akmeniniai stabai“ didžia dalimi visiems laikams „pražuvo“, o jų vietą, tikėtina, pamažu užėmė mediniai krikščioniškųjų šventųjų atvaizdai. Šį bent per du ar net tris šimtemčius besitęsiantį procesą kaip tik ir iliustruoja M. Pretorijaus XVII a. pabaigoje dar aptiktas Vėjopačio atvaizdas, bei K. Donelaičio „Metuose“ išlikęs anų dienų (su „dievaičiais iš strampų“) tolimas aidas. O ir iš XVIII šimtmečio pabaigos ar XIX amžiaus mus pasiekę krikščioniškųjų šventųjų atvaizdai, matyt, taip pat dar ilgai išliko „dievaičiais iš strampų“, t. y. liaudiškais arba valstietiškais ir kunigų dėl to *balvonais* vadinti. B. Buračo liudijimu, net ir XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje būta tokių dievdirbių, kurie *balvonų dirbėjais* pravardžiuoti. Jų drožtų statulėlių nešventino kunigai, sakydami, kad tai pagoniški balvonai: „Tas pagonišks, tų neškies bulbom apvirint“¹⁰⁵.

Apibendrinant šį skyrių pastebėtina, jog, remiantis rašytiniais V a. pr. Kr. – XVII a. šaliniais, kuriuos esmingai papildė archeologiniai duomenys, galima teigti lietuvių ir prūsų turėjus antropomorfinio pavidalo garbinamų dievų, mitinių protėvių atvaizdus (stabus).

Rašytiniuose šaltiniuose dažniausiai minimas Perkūno stabas. Be jo dar dievų – Patrimpo, Patulo, Kurko bei mitinių protėvių Spėros, Pajautos, Kukovaičio. Tad hipotetiškai galima teigti, jog

¹⁰⁵ Balys Buračas. *Lietuvos kaimo papročiai*. Vilnius: Mintis, 1993, 354.

antropomorfinio pavidalo stabai galėjo būti statomi tik aukščiausiems dievams. Ir ne bet kur, o svarbiausiose, centrinėse, tarpgentinėse šventvietėse. Lokaliose (genties, bendruomenės) šventvietėse galėjo būti statomi sudievinčius mirusius protėvius vaizduojantys stabai.

Senosios religijos nuosmukio metu (ypač XVI a. pab. – XVII a.) iš inercijos dar galėjo rasti namų aplinkoje (valstiečio ūkyje) pagamintų antropomorfinio pavidalo dievų atvaizdų. Lygia greta tuo pačiu metu „dievaičiais“, „stabais“, matyt, jau galėjo būti vadinami ir įvairūs objektai (akmenys, medžiai, gyvulių kaukolės ar kailiai ir t. t.) į kuriuos, atlikus tam tikras iššventinimo apeigas, įsikelia dieviškos galios.

Į klausimą, kodėl neišliko senųjų dievų atvaizdų, atsakymą randame čia jau aptartuose rašytiniuose šaltiniuose – krikščionybės skelbėjai ir platintojai uoliai naikino visa, kas buvo susiję su senuoju tikėjimu.

Skeptikams belieka priminti, kiek senojo lietuvių genčių tikėjimo objektų (stabakūlių) buvo sunaikinta arba panaudota dvarų, bažnyčių, o tarybiniais metais – kolūkinį kompleksų statyboms; kiek įvairiuose Lietuvos kampeliuose (ir, beje, gana dažnai senųjų šventyklų vietose) dar ir XX a. 6-7 dešimtmečiais būta koplytėlių, koplytstulpių, kryžių ir kiek jų liko dabar. Nemenka dalis išvardintų objektų, o taip pat ir juose (prie jų) buvusių šventųjų skulptūrėlių, kaip žinia, dingo be pėdsako.

XXI a. pradžioje, kaip jau minėta, Lietuvoje ėmė rasti iš esmės naujas (išskyrus Juodkrantės Raganų kalną) reiškinius – mitologiniai parkai. Šiandien jau galima lankyti bent šešis tokius objektus. Tai jau minėtas Raganų kalnas Juodkrantėje, Dūkštų ažuolyno pažintinis (mitologinis) takas (Vilniaus rajonas)¹⁰⁶; Balsių gyvenvietės mitologinis parkas (Vilniaus rajonas), Naisių mitologinis parkas (Šiaulių rajonas)¹⁰⁷; baltų mitologijos parkas Kretingos rajone¹⁰⁸; Sirvėtos mitologinis takas (Širvintų rajonas)¹⁰⁹.

Žinoma, tai toli gražu ne visi objektai, kuriuose yra pastatytų senųjų mūsų dievų atvaizdų. Dar galėtume minėti Bitininkystės muziejų Stripeikiuose (Ignalinos rajonas)¹¹⁰, Žaltės slėnį Punios miške (Alytaus rajonas)¹¹¹, pradėtus steigti privačius (net du) parkus Molėtuose¹¹². O kur dar pavienės skulptūros muziejuose, sodybose, miestų ir miestelių skveruose. Visų jų aprėpti šiame

¹⁰⁶ Prieiga per internetą: <http://www.neriesparkas.lt>.

¹⁰⁷ Prieiga per internetą: <http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/left/kultura-1/naisiai-kulturos-zidiny-pagoniu-dievu-muziejus/>. Žiūrėta 2014 03 26.

¹⁰⁸ Prieiga per internetą: <http://baltuparkas.webs.com/galerija>. Žiūrėta 2014 03 26.

¹⁰⁹ Žinoma, tai toli gražu ne visi objektai, kuriuose yra pastatytų senųjų mūsų dievų atvaizdų. Dar galėtume minėti Bitininkystės muziejų Stripeikiuose (Ignalinos rajonas), Žaltės slėnį Punios miške (Alytaus rajonas), pradėtus steigti privačius (net du) parkus Molėtuose. O kur dar pavienės skulptūros muziejuose, sodybose, miestų ir miestelių skveruose.

¹¹⁰ Prieiga per internetą: <http://www.way2lithuania.com/lt/keliones-lietuva/senovines-bitininkystes-muziejus>. Žiūrėta 2014 03 26.

¹¹¹ 1997 metais Dzūkijos krašto medžio drožėjai pradėjo kurti lietuvių tautos senojo tikėjimo šventyklos interpretaciją, - Žaltės slėnį. Išdrožta vienas pagrindinių lietuvių dievų - Perkūnas, laikantis žaibą palaipsniui pereinantį į žaltį. Prieš šią skulptūrą - akmeninis aukuras - šventos ugnies vieta, kurią saugo keturios vaidilutės. Išpūdingi slėnio vartai, simbolizuojantys perėjimą į kitą erdvę, skiriantys gyvųjų ir mirusiųjų pasaulius, nes netoliese, 10 kv. V-VII amžiaus pilkapiai.

¹¹² Prieiga per internet: <http://www.lietuvostautodaile.lt/sites/tautodaile/media/pdf/moltai2.pdf>. Žiūrėta 2014 03 27.

projekte dėl laiko stygiaus neįmanoma, tačiau ateityje tokio darbo būtų prasminga imtis. Tik reikėtų sutelkti gausesnį įvairių sričių specialistų būrį.

Tuokart, kaip jau minėjau, apsiribosime šešių mitologinių parkų (takų, kalnų) apžvalga.

II. Mitologiniai parkai

1. Juodkrantė (Neringos sav.) – Raganų kalnas
2. Sausdravai (Kretingos raj. Darbėnų sen.) – Baltų mitologinis parkas
3. Naisiai (Šiaulių raj.) – Baltų mitologinis parkas
4. Šventos k. (Švenčionių raj.) – Sirvėtos mitologinis takas
5. Balsių gyv. (Vilniaus raj.) – Balsių mitologinis parkas
6. Dūkštos (Vilniaus raj.) – Dūkštų ažuolyno mitologinis takas

Turistinio maršruto po Lietuvos mitologinius parkus schema

1. Juodkrantės Raganų kalno skulptūrų ansamblis

Tautodailės skulptūrų parkas - Raganų kalno medinių skulptūrų ansamblis Juodkrantėje pradėtas kurti 1979 m. Ekspozicija įkurta ant Raganų kalno, kurio aukštis - 42 m, tako ilgis- 1,5 km.

Juodkrantės girininkas Jonas Stanius, aptikęs Juodkrantės sengirėje 1,5 km ilgio taką ir išgirdęs apie Lietuvoje kuriamus medžio skulptūrų ansamblius pasiūlė idėją kviesti ažuolų drožėjus, pastatyti šioje vietoje medžio skulptūras ir taip vėl parodyti žmonėms Raganų kalno,

apipinto legendomis ir padavimais grožį. Šiai idėjai pritarė Neringos savivaldybės vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas Romanas Kizevičius. Buvo nutarta rengti kūrybinę stovyklą ir pakviesti Lietuvos medžio meistrus - drožėjus ir kalvius ir iš ąžuolo kurti medžio skulptūras.

1979 m. surengta pirmoji kūrybinė stovykla, į kurią susirinko liaudies meistrai – medžio drožėjai ir kalviai iš visos Lietuvos. Jie sukūrė 25 skulptūras, dedikuodami šį ansamblį Tarptautiniams vaikų metams (1979 m.).

Pirmosios skulptūros, kurias 1979 m. sukūrė medžio drožėjai buvo šios: Ipolitas Užkurnys „Miškininkas“, Antanas Česnulis „Paparčio žiedas“, Stasys Karanauskas „Legenda apie Neringą“, Jonas Paulauskas „Naglis“, Juozas Lukauskas „Brakonierius - žvejo sūnus“, Vincas Markaitis „Kastytis“, Zenonas Lažinskas „Žvejas laive“, Pranas Dužinskas „Vandenis“, Alfonsas Šaulys „Aitvaras“, Algirdas Butkevičius, „Žiezula“, Alfonsas Skiesgilas „Varlių lietus“, Justinas Jonušas „Bangpūtys“, Vytautas Ulevičius „Slibinas“, Albertas Žulkus. „Raganų liežuviai“, Jonas Lukauskas „Raganos sostas“, Anicetas Puškorius „Liuciferis“, Raimondas Puškorius, „Pragaro vartai“, Eduardas Jonušas „Raganų kalnas - rodyklė“, Jonas Lukauskas „Dekoratyvinius suolas“, Ignotas Jonas „Šokėjai“, Jonas Tvardauskas „Suolai sūpuoklės“, Valdas Stumbras „Perkūnas“ ir kt.

Per tris tautodailininkų stovyklas 1979 - 1981 m. 50 medžio meistrų ir kalvių sukūrė 71 skulptūrą. 1979 m-1981 m. meistrų kūrybiniam darbams vadovavo skulptorius Steponas Šarapovas ir architektas Algimantas Nasvytis. Vėliau Raganų kalno ansamblis buvo ne kartą papildomas ir atnaujinamas.

Kuriant skulptūrų parką buvo siekiama atgaivinti miško parko su pasivaikščiojimo takais atmosferą, kuri buvo svarbi formuojant Juodkrantės kurortą XIX a. antroje pusėje. 1979 m., kuriant šį skulptūrų parką buvo nuspręsta suformuoti rekreacinį taką su medžio skulptūromis, sukurtomis pasakų ir legendų motyvais.

1. Lentelė. Juodkrantės Raganų kalno skulptūros.

Nr.	Skulptūros pavadinimas	Autorius	Metai
1.	Poilsio kampelis		
2.	Raganų kalnas- rodyklė	Eduardas Jonušas.	1979
3.	Pasakorius	Teofilis Patiejūnas	1980
4.	Informacinė lenta- šriftas	Algirdas Baranauskas	1981
5.	„Laimės žiburys“ (arba „Paparčio žiedas“)	Antanas Česnulis.	1979
6.	Medkirčių suolas	Antanas Česnulis	1981
7.	Paskutiniosios raganos sudeginimas	Jonas Liaukus.	1980
8.	Neringos žuvinimas	Juozas Jakštas	1980
9.	Neringos gimimas	Juozas Jakštas	1981
10.	Eglė žalčių karalienė	Povilas Tamulionis	1980
11.	Legenda apie Neringą	Stasys Karanauskas	1979
12.	Naglis	Jonas Paulauskas	1979
13.	Dekoratyvinius suolas	Jonas Lukauskas	1979
14.	Dvylika brolių juodvarniais lakstančių	Pranas Paleckis	1980
15.	Brakonierius žvejo sūnus	Juozas Lukauskas	1979

16.	„Obeliskas „Raganų kalno“ kūrėjams“		
17.	Miškininkas	Ipolitas Užkurnys	1979
18.	Bangpūtys	Justinas Jonušas	1979
19.	Žvejas	Algis Kulieša	1980
20.	Žvejas laive	Zenonas Lažinskas	1979
21.	Kastytis	Vincas Markaitis.“	1979
22.	Vandenis	Pranas Dužinskas	1979
23.	Laukiančioji“	Stasys Karanauskas	1981
24.	Suolas – slibinas	Juozas Prielaida.	1980
25.	Suolas slibinas	Aloyzas Urbšys	1980
26.	Slibino sostas	Zenonas Lažinskas	1980
27.	„Slibinas“	Vytautas Ulevičius	1979
28.	Naglis“ („Riteris“)	Vytautas Ulevičius	1980
29.	Raganų sudeginimas	Ipolitas Užkurnys	1988
30.	Velnius po grybu	Vytautas Norkus	1988
31.	Raganų liežuviai	Albertas Žulkus	1979
32.	Perkūnas	Valdas Stumbras	1979
33.	Migla	Alfonas Skiesgilas	1980
34.	Varlių lietus	Alfonas Skiesgilas	1979
35.	Gyvatės suolai	Albertas Žulkus	1981
36.	Liuciperis	Anicetas Puškorius	1979
37.	Pragaro vartai	Raimondas Puškorius	1979
38.	Ragana- pelėda	Juozas Lukauskas	1980
39.	Laumė arba geroji ragana	Romas Venckus	1980
40.	Raganos sostas	Juozas Lukauskas	1979
41.	Velnius laikantis smalos puodą	Algirdas Butkevičius	1981
42.	Žiezula	Algirdas Butkevičius	1979
43.	Sigutė	Algirdas Butkevičius	1980
44.	Kalaitė	Vaidotas Butkevičius.“	1980
45.	Nykštukas	Vaidotas Butkevičius.	1981
46.	Moteris su mogliu	Rimas Zinkevičius	1980
47.	Moteris su šluota	Ipolitas Užkurnys.“	1981
48.	Aitvaras	Alfonas Šiaulys	1979
49.	Aitvaras	Alfonas Šiaulys	1980
50.	Suoliukas	Alfonas Šiaulys	1981
51.	Velnius	Rudolfas Gindulis	1980
52.	Ragana	Rudolfas Gindulis	1980
53.	Stalas	Rudolfas Gindulis	1980
54.	Kėdė	Rudolfas Gindulis	1980
55.	Kėdė	Rudolfas Gindulis	1980
56.	Kipšiukas	Virginijus Balceras	1980
57.	Aukštyn kojomis	Jonas Jocys.	1980
58.	Susitikimų lieptas	Justinas Jonušas	1980
59.	Raganų šluotos	Rudolfas Gindulis	1981
60.	Gaidys	Rimas Zinkevičius	1980

61.	Gaidys	Romas Venckus	1981
62.	Šokėjai	Jonas Ignatas	1979
63.	Dūdorius	Romas Venckus	1981
64.	Smuikininkas	Vidas Cikana	1981
65.	Grojantis armonika	Algis Kulieša.	1981
66.	Būgnininkai	Aloyzas Urbšys	1981
67.	Velnius gegužinėje	Algirdas Juškevičius	1981
68.	Suolai sūpuoklės	Jonas Tvardauskas	1979
69.	Velnio liežuvis	Algirdas Juškevičius	1989
70.	Žvaigždinis	Jonas Vaicekauskas	1988
71.	Velnius su ragana	Aivaras Norbutas	1999
72.	Švytuoklė	Antanas Česnulis.	1988
73.	Velnio ir raganos liežuviai	R. Zinkevičius.“	1988
74.	Suoliukas - varna	Algis Kulieša	1988
75.	Saulės pagrobimas	Vidas Cikana	1988
76.	Kai aš mažas buvau	Rudolfas Gindulis	1988
77.	Briedis	Rudolfas Gindulis	1988
78.	Neringos miesto vartai	R. Kukulskis, Juozas Jakštas, Stasys Karanauskas, Pranas Peleckis, kalvis Z. Žilinskas	1988
79.	Raganų kalno autorių sąrašas	P. Peleckis, A.Baranauskas	
80.	Žemėlapis	Albertas Žulkus	
81.	Informacinė lenta	Rimantas Zinkevičius	2010
82.	Jonas Vaicekauskas „Krėslas“	Jonas Vaicekauskas	2010

Raganų kalno skulptūrų ekspozicijai būdinga stilistinė ir teminė įvairovė, kurią lėmė kūrėjų-medžio drožėjų fantazija, daugiausiai paremta lietuvių liaudies pasakomis, padavimais, legendomis. Ažuolo skulptūrose atgijo legendų ir pasakų herojai – dvylika brolių, juodvarniais lakstančių, milžinė Neringa su Nagliu, žvejas Kastytis, raganos, slibinai, velniai ir kt.

Yra paminklas skulptūrų ansamblio autoriams - informacija apie Raganų kalno ansamblio kūrimą, meistrų pavardės, tačiau informacinių lentelių prie atskirų skulptūrų nėra.

Ateityje skulptūrų parko toliau plėsti neplanuojama. 2016 m. pagamintos naujos informacinės rodyklės, kiekvienais metais yra rengiami medžio drožėjų simpoziumai „Raganų kalnas“ , kurių metu meistrai skulptūras konservuoja, atkuria ir tvarko.

Raganų kalno medinių skulptūrų ansamblis yra viena pačių lankomiausių vietų Neringoje, tačiau kiek tiksliai turistų kasmet čia apsilanko tiksliai nėra žinoma, nes skulptūrų parko lankymas yra nemokamas.

2. Dūkštų ažuolyno pažintinis (mitologinis) takas

Dūkštų ažuolyno pažintinis takas įrengtas 2003 metais. Idėjos autorius - Vilniaus miškų urėdijos urėdas R. Ribačiauskas. Ažuolyno takų ilgis 2,3 km, 21 ha miško plote. Taką projektavo dr. Baroniūnas ir architektė N. Jarašiūnienė. Tako projektą vykdė Vilniaus miškų urėdija.

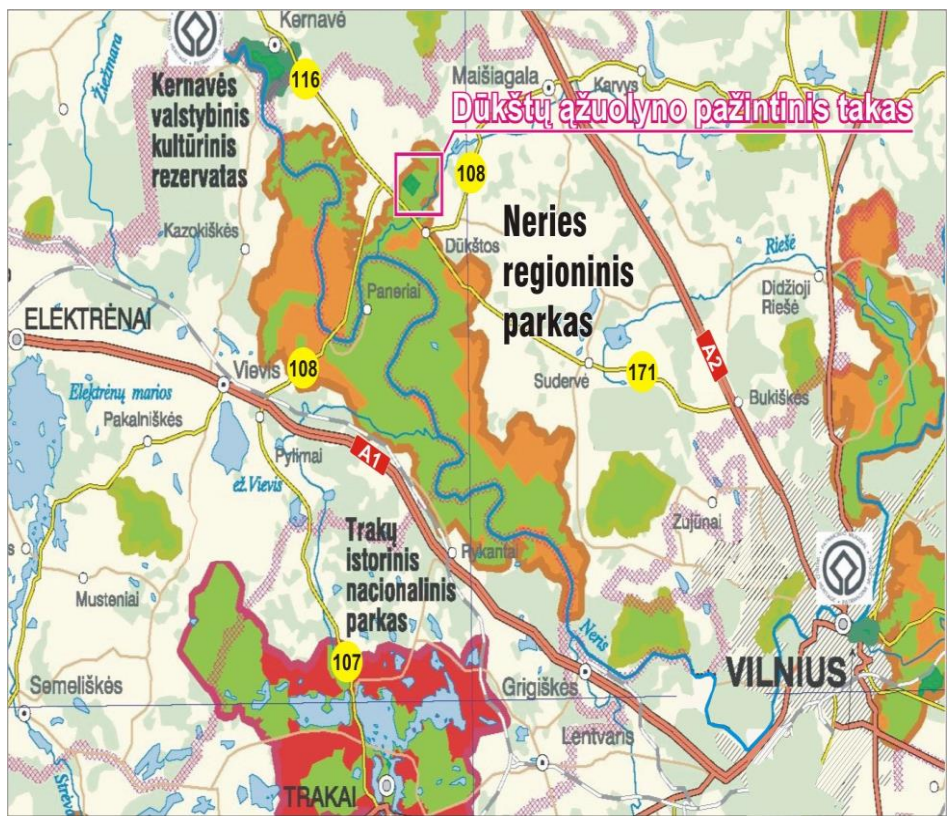
Projekto iniciatorių ir įgyvendintoją - Vilniaus miškų urėdiją konsultavo Jonas Trinkūnas. Neries regioninio parko direkcija rengė informaciją informaciniams stendams. Juose pateikta informacija remiantis vietos gyventojų pasakojimais ir dr. V. Vaitkevičiaus ir D. Vaitkevičienės moksliniais tyrimais.

Visos skulptūros pastatytos vienu metu 2003 m. Jas, autoriai E. Motiejutis ir N. Valuckas, kūrė drauge:

1. Mindaugas,
2. Krivis

3. Nulaužtas kryžius
4. Vaidilutė
5. Milda
6. Pajauta
7. Kernius
8. Praamžis
9. Patrimpas
10. Pikolis
11. Kaukas
12. Perkūnas
13. Gabija
14. Smanius
15. Raganėlė
16. Laima
17. Paparčio žiedas
18. Girių karalius
19. Žaltys
20. Karys
21. Žemyna
22. Žiežula
23. Kipšas
24. Drevinukas
25. Ragius
26. Žvorūnė
27. Medeinė

Parko take yra 34 įvairios tematikos informaciniai stendai. Prie skulptūrų yra informacinės lentelės su skulptūros pavadinimu. Plėsti tako ir statyti naujų skulptūrų neplanuojama. Takas artimiausiais metais bus remontuojamas, nes medinė danga yra visiškai susidėvėjusi. Skulptūrų būklė kol kas yra gera. Per metus Dūkštų ažuolyno pažintiniame take apsilanko apie 30 tūkst. lankytojų.

Dūkštų ąžuolyno (Vilniaus rajonas) pažintinis takas

Praamžius (R. Balsio nuotr.)

Gabija (R. Balsio nuotr.)

Milda (R. Balsio nuotr.)

Pikuolis (R. Balsio nuotr.)

3. Balsių gyvenvietės mitologinis parkas

Balsiai, tai šiaurinėje Vilniaus m. Verkių seniūnijos dalyje įsikūręs individualių gyvenamųjų namų mikrorajonas su gretimai esančiais kaimais (Kryžiokų, Krakiškių, Ožkinių, Naujanerių, Pagubės, Sakališkių, Birelių, Naujųjų Verkių gyvenvietė ir gausia (apie 40-ties) sodų bendrijų bendruomene). Didžiulė teritorija tarsi įrėminta: iš pietų supa Verkių regioninis parkas, vakaruose – nuostabiai žalias Balsio ežeras, rytuose - Neries vingiai, šiaurėje – baigiasi ties Vilniaus m. riba.

Balsių gyvenvietės gatvės pavadintos mitologinių būtybių vardais. Tai pasiūlė Kryžiokuose tuo metu gyvenęs baltų religijos ir mitologijos tyrinėtojas profesorius Norbertas Vėlius. Gatvėvardžių projektas pradėtas įgyvendinti 1995 metais. Tuomet 31 gatvei buvo parinkti mitologinių būtybių ar reiškinių pavadinimai.

Balsių parko idėja radosi 2003 metais, tada buvo pradėti sodinti medžiai. Mitologinis parkas pradėtas kurti 2008 metais (idėjos autoriai – Rimantas Micka, Eitautas Bartuškevičius, Vytautas Radavičius, Rytas Jonas Belevičius; parko architektas – Eduardas Lozoraitis). Tuokart pastatytos trys skulptūros – „Alkas“, „Žilvinas“ ir „Austėja“. Pirmas dvi kūrė lietuvių skulptoriai Kęstutis Musteikis ir Saulius Širvinskas, o "Austėją" – latvis Karlis Ilē.

Nr.	Skulptūros pavadinimas	Autorius	Metai
1.	Austėja	Karlis Ilė	2008
2.	Aitvaro dovana	Gediminas Piekuras	2008
3.	Pynė	Mykolas Piekuras	2008
4.	Mėnulis	Mindaugas Aučyna	2008
5.	Žilvinas	Saulius Širvinskas	2008
6.	Ažuolo dvasia	Arvydas Ališanka	2008
7.	Praamžius	Originalios akmens amžiaus girkas	2008
8.	Aukuras	Suneštini bendruomenės kūrinys	2008
9.	Inkaras	Rytas Jonas Belevičius	2008
10.	Riterio šalmas	Rytas Jonas Belevičius	2008
11.	Banga	Stasys Juraška	2008
12.	Alkas	Kęstutis Musteikis	2008
13.	Krikštastalis	Kazys Venclova	2008
14.	Parko kertinis akmuo	Bendruomenės kūrinys	2008
15.	Žynys	Stasys Juraška	2009
16.	Romuva	Rytas Jonas Belevičius	2009
17.	Ragė	Girts Burvis	2009
18.	Laimės kvadratas	Girts Burvis	2009
19.	Žalčių vėlių bokštas	Rytas Jonas Belevičius	2010
20.	Aitvaras	Gediminas Piekuras	2010
21.	Bubilas	Marius Zavadskis	2012
22.	Dausų stebėtojas	Gintaras Mikolaitis	2012
23.	Kryžiokas	Arvydas Ališanka	2012
24.	Laiškas Norbertui Vėliui	Arvydas Ališanka	2012
25.	Perkūnas (Dundulis)	Tomas Striaukas	2013

Parko tako pradžioje įrengta bendra informacinė lenta su parko schema ir joje stovinčiomis skulptūromis. Išleista iliustruota knygelė apie parką lietuvių ir anglų kalbomis¹¹³.

Ateityje parką planuojama papildyti naujomis skulptūromis – įamžinti ir įprasinti visų gyvenvietės gatvių pavadinimus, kurie susiję su senąja baltų religija bei mitologija.

Kasmet parke vyksta įvairios bendruomenės šventės, edukaciniai užsiėmimai mokiniams, apsilanko apie 2000 turistų.

¹¹³ Balsių mitologinis parkas. Balsiai Mythology Park.

Balsių mitologinio parko schema

Karlis Ilē. Austēja (R. Balsio nuotr.)

Girts Burvis. Ragē (R. Balsio nuotr.)

Tomas Striaukas. Perkūnas (Dundulis)

Kęstutis Musteikis. Alkas

4. Baltų mitologijos parkas (Sausdravai, Kretingos raj. 56° 1' 45.4", 21° 11' 20.0")

Šis Baltų mitologijos parkas pradėtas kurti 2009 metų rudenį. Mintis sukurti tokią vietą, kurioje būtų galima susipažinti su visų baltų genčių mitologine pasaulėžiūra, kilo 2009 metų vėly rudenį Kaune Voldemarui Reinikiui. Tais pačiais metais buvo sukurta pirmoji elektroninė byla „Baltai“, skirta šio projekto vystymui. 2010 04 17- surengtas iniciatyvinės grupės steigiamasis susirinkimas (brolių Artūro Reinikio (Palanga), Voldemaro Reinikio (Kaunas) ir pusseserės Loretos Žilinskienės (Klaipėda) šeimos. Voldemaras pasiūlė įkurti Baltų mitologijos buveinę, kurioje būtų galima parodyti visų baltų genčių senovinę mitologinę pasaulėžiūrą. Loreta Žilinskienė pasiūlė įrengti apvalią žmonių susibūrimo aikštę – iš to kilo amfiteatrinės formos aikštė, vaizduojanti Baltų Ramovę su aukuru.

2010 metais Voldemaras Reinikis susipažino su lietuvių, latvių, kitų autorių etnologų darbais ir istorine literatūra, internetiniais šaltiniais. Baltų mitologijoje poetizuoti įvaizdžiai apima visas žmogaus gyvenimo sritis - nuo gimimo iki mirties, taip pat priešgimtinį ir pomirtinį gyvenimą. Idėjos ašis - žmogaus gyvenimo kelionė per kelias dimensijas - fizinę tikrovę, laiko tėkmę, dvasingumą, nepaaiškinamų reiškinių mitines išraiškas. Šiai parko lankytojo edukacinei kelionei skirtų takų nutiesimui panaudotas verpstės įvaizdis. Baltų etnologijoje verpstė simbolizuoja **Gyvybės** medį ir Visatos sandarą. Verpstės geometrija lemtingai sutapo su turimo miško ploto piramidine forma. V. Reinikis pasiūlė panaudoti etnografinių buitinių daiktų formas, tokias kaip

„Verpstė“, „Gyvybės medis“, „Sodai“, taip pat priskirti takams mitologinių būtybių ir įvaidžių pavadinimus.

Toks erdvinio įvairiakampio požiūrio į etnologinę kultūrą metodas leido kelių hektarų miško plote išdėstyti visą Baltų Dievybių ir mitologinių personažų panteoną. Visapusiškam mitologijos atskleidimui panaudoti kuo įvairiausi tam tinkami vizualiniai, akustiniai, atrakciniai būdai - mitinių būtybių skulptūros, takai su mitologemų vardais, parko struktūros topografija, atitinkanti etninės kultūros ženklus (Gyvybės medį, Sodus), Baltų šventyklą Ramovę vaizduojanti amfiteatrinė aikštė edukaciniams renginiams, augalai, gamtos formos, garsai, mitologinės tematikos vaikų žaidimų aikštelės.

2011 metais parengta paraiška ES paramai gauti. Tais pačiais metais parengtas eskizinis projektas, miško ir techninis projektai. Plotas - 4 ha, takų ilgis - 2 km.

Parko pažintinius takus 2012 m. pavasarį nutiesė Šilalės raj. Kvėdarnos įmonė „Kvėdarsta“. Tų pačių metų gegužės mėnesį pastatytos pirmosios 10 skulptūrų, vaizduojančios mitologinius personažus - Praamžius, Saulė, Mėnulis, Perkūnas, Lada, Kalvis, Bentis ir Kelukis (Parko Vartų kompozicija), Bangpūtys, Pikulas. Jas sukūrė ir išdrožė skulptorius Algimantas Sakalauskas kartu su savo įmonės „Meninė drožyba“ (Prienu) drožėjais.

Baltų mitologijos parko ir baltų dievų panteono idėjos, parko struktūros, takų išdėstymo miško sklype eskizinio projekto autorius: dr. Voldemaras Reinikis (Kaunas). Iniciatoriai ir steigėjai: Artūras Reinikis (Palanga), Loreta Žilinskienė (Klaipėda). Paraišką ES paramai gauti parengė, paramą įsisavina, parko statybų techninę priežiūrą vykdo: Artūras Reinikis, UAB „Sveda“, vadovas (Palanga). Vykdytojai: miškovarkos projekto - vyr. specialistas Antanas Bendinskas, VĮ Valstybinis miškotvarkos institutas (Kaunas); techninio projekto - architektas Tautvydas Pasvenskas, UAB „Baltican“ (Kaunas); parko takus ir infrastruktūrą įrengė UAB „Kvėdarsta“, vadovas Stasys Navardauskas (Kvėdarna, Šilalės raj.). Šiuo metu parko priežiūrą ir edukacinę veiklą jame vysto ir puoselėja UAB „Sveda“, vadovas Artūras Reinikis.

Parko kūrėjai naudojami rašytiniais baltų religijos ir mitologijos šaltiniais, gausia mokslinė literatūra, internetiniais šaltiniais:

- (1) Balsys, R. Lietuvių ir prūsų dievai, deivės ir dvasios: nuo apeigos iki prietaro. Monografija. Klaipėda: 2010.
- (2) Balsys, R. Dėl Puškaičio, Barstukų ir Markopolių kilmės bei funkcijų. Tiltai. Priedas. Baltai ir jų giminaičiai. Klaipėdos universitetas. 2005 - 26.
- (3) Vydūnas. Sąmonė. Tilžė: Rūta, 1936.
- (4) Vydūnas. Mūsų uždavinys. Tilžė: Rūta, 1921.
- (5) Vydūnas. Tautos gyvata. Tilžė: Rūta, 1920.
- (6) Gimbutienė, M. Baltų mitologija. Vilnius: 2002. P. 8.
- (7) Gimbutienė, M. Senovės lietuvių deivės ir dievai. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002, p. 66–71, 83–107.
- (8) Gimbutienė, M. Baltai priešistoriniais laikais. Vilnius: Mokslas, 1985.
- (9) Algirdas Julius Greimas. Tautos atminties beieškant. Apie dievus ir žmones. Vilnius – Chicago: 1990.
- (10) Vėlius N. Senovės baltų pasaulžiūra: struktūros bruožai. Vilnius: "Mintis", 1983.

- (11) Ališauskas V. Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus. Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai 6. Vilnius: Aidai, 2012.
- (12) „Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai“, 4 tomai. Vilnius: 1996-2005.
- (13) Dundulienė P. Gyvybės medis lietuių mene ir tautosakoje. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008
- (14) Dundulienė P. Lietuvių liaudies kosmologija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008
- (15) Šmitas P. Latvių mitologija. Vilnius, Aidai, 2004.
- (16) Lasickis J. Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus. Vilnius: Vaga, 1969
- (17) Toporov V. Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai. Vilnius: Aidai, 2000.
- (18) Būga K. Rinktiniai raštai. II t. Vilnius: 1959
- (19) Эдуард Тейлор. Первобытная культура. Москва: 1939.
- (20) Barauskas R. Baigtinių elementų metodo pagrindai. Kaunas: KTU, Technologija, 1998.

Interneto šaltiniai:

- (21) http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&view=article&id=7800:is&catid=431:198502&Itemid=497
- (22) www.wikipedia.org
- (23) www.baltai.lt
- (24) http://www.saltiniai.info/files/literatura/LA00/Marija_Gimbutienė._Senovės_lietuvių_deivės_ir_dievai.LA1201B.pdf
- (25) [www.lfk.lv/Stendera-Langes tabula.html](http://www.lfk.lv/Stendera-Langes_tabula.html), archive.is/MTstG
- (26) Pagan Lithuania by Gloria Kivytaitė O'Brien: www.draugas.org/news/pagan-lithuania

Apie šį baltų mitologijos parką informacijos galima rasti internete:

<http://baltuparkas.webs.com/>

<https://www.facebook.com/BaltuParkas>

<http://www.lzinios.lt/Svietimas-ir-kultura/Baltu-parke-stiebiasi-medzio-skulpturos>

<http://www.pajurionaujienos.com/?sid=9576&act=exp>

<http://www.pajurionaujienos.com/?sid=10069&act=exp>

<http://www.lrytas.lt/pramogos/keliones-ir-pomegiai/pramogu-pajuryje-gidas-ka-veikti-jei-dangus-apsiniaukes.htm>

https://www.flickr.com/photos/sigita_manikaite/sets/72157635508514906/

<http://www.tpl.lt/keliones-marsrutas-pesciomis-kretingos-rajonas-pazintinis-baltu-parkas/>

<http://www.turizmas.lt/lankytinos-vietos/Balt%C5%B3-Mitologijos-parkas/8203>

1. Lentelė. Mitologinio parko skulptūros

Nr.	Skulptūros pavadinimas	Skulptūros Autorius	Siužeto autorius	Metai

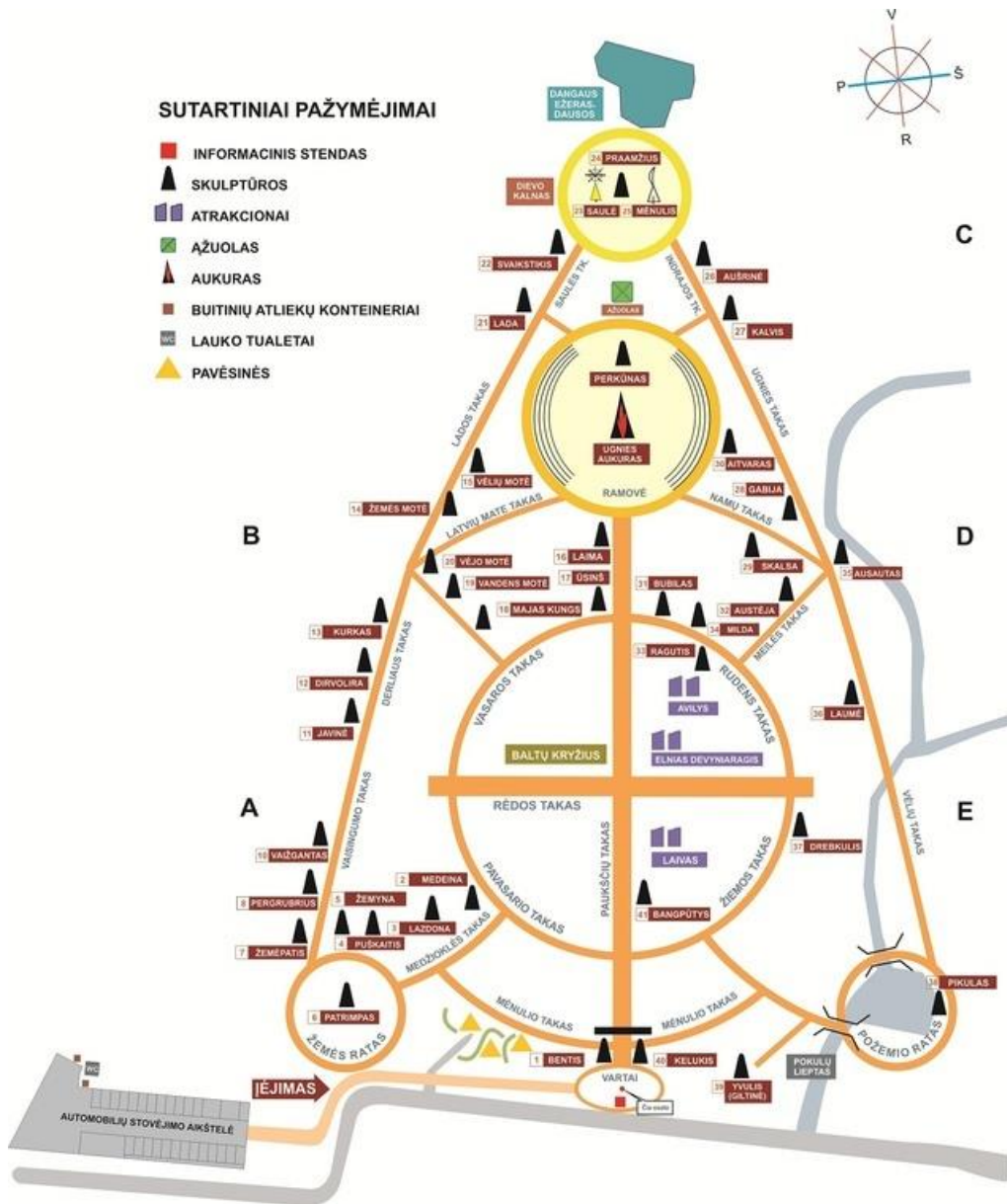
1	Praamžius	Algimantas Sakalauskas	Algimantas Sakalauskas	2012
2	Saulė	Algimantas Sakalauskas	Algimantas Sakalauskas	2012
3	Mėnulis	Algimantas Sakalauskas	Algimantas Sakalauskas	2012
4	Kalvis	Algimantas Sakalauskas	Algimantas Sakalauskas	2012
5	Lada	Algimantas Sakalauskas	Algimantas Sakalauskas	2012
6	Kelukis	Algimantas Sakalauskas	Algimantas Sakalauskas	2012
7	Bangpūtys	Algimantas Sakalauskas	Algimantas Sakalauskas	2012
8	Pikulas	Algimantas Sakalauskas	Algimantas Sakalauskas	2012
9	Laivas Kurėnas	Algimantas Sakalauskas	Voldemaras Reinikis	2012
10	Elnias Devyniaragis	Algimantas Sakalauskas	Voldemaras Reinikis	2012
11	Rūgutis	Albertas Žulkus		2013
12	Patrimpas	Kęstutis Krasauskas	Voldemaras Reinikis Artūras Reinikis	2014
13	Aušautas	Algirdas Vaištaras	Voldemaras Reinikis	2015
14	Svaikstikis	Adolfas Terešius	Adolfas Terešius	2015
15	Veliona	Algimantas Sakalauskas	Voldemaras Reinikis Artūras Reinikis	2015
16	Vėlinas	Algimantas Sakalauskas	Voldemaras Reinikis Artūras Reinikis	2015
17	Yvulis	Algimantas Sakalauskas	Artūras Reinikis	2015

Parko lankytojus pasitinka informacinis stendas, kurio tekstą sukūrė Voldemaras Reinikis, stendą pagamino ir įrengė- V. Šadausko reklamos agentūra (Klaipėda). Prie visų skulptūrų tai pat yra informacinės lentelės. Jose nurodyti visi mitologinio vaizdinio pavadinimų variantai, rasti literatūroje. Lietuvių, latvių, rusų, anglų kalbomis aprašyta globojami sritis, priskiriamos funkcijos, geografinis paplitimas, apeigos, aukos. Rengiant informacines lenteles naudotasi mokslinė literatūra

Parkas dar neužbaigtas. Išlieka tikslas pilnai įrengti visas 44 skulptūras ir vaizdines priemones, numatytas pirminiame 2011-ųjų metų projekte. Tačiau, negavus pakankamos paramos kūrimui, šiuo metu parką ir edukacinę veiklą jame vysto UAB „Sveda“.

Vidutiniškai per metus pagal apsilanko nuo 2000 iki 3000 turistų. Didžiausias turistų srautas būna poilsinio vasaros laikotarpio metu. Mažesnis - šaltuoju metų laiku.

Baltų mitologinio parko schema

Algimantas Sakalauskas. Bangpūtys

Algimantas Sakalauskas. Kalvis (Teliavelis)

Algimantas Sakalauskas. Lada

5. Naisių mitologinis parkas

Parko sumanytojas ir mecenatas Ramūnas Karbauskis. Konsultantai: prof. dr. Libertas Klimka, dr. Vyktintas Vaitkevičius, bioenergetikas Burkvydas Kaluškevičius, architektas Vytautas Puzeras.

Parkas pradėtas kurti 2011 m. Tada pastatyta ir dešimt pirmųjų skulptūrų.

2. Lentelė. Pirmosios skulptūros ir jų autoriai

Nr.	Skulptūros pavadinimas	Autorius	Metais
1.	Babilas, Bubilas	Egidijus Žilinskas	2011
2.	Maumas	Petras Bandza	2011
3.	Aitvaras	Jonas Vaicekauskas	2011
4.	Javinė	Edvardas Bielokopytovas	2011
5.	Laumė	Dalius Žymantas	2011

6.	Bangpūtys	Zenonas Tomkus	2011
7.	Gabija	Vaclovas Adomaitis	2011
8.	Girinis, Girstis, Giraitis	Kęstutis Samalionis	2011
9.	Medeina, Žvėrūna	Aurimas Šimkus	2011
10.	Ežerinis	Eduardas Titas	2011

3. *Lentelė.* Naisių mitologinio parko skulptūros (pavadinimas, skulptūros autorius, pastatymo metai)

Nr.	Skulptūros pavadinimas	Autorius	Metai
1.	Teliavelis, Kalvelis	Aurimas Šimkus	2012
2.	Saulė	Edvardas Bielokopytovas	2012
3.	Aušrinė, Aušros žvaigždė, Rytmetinė	Eduardas Titas	2012
4.	Vakarinė, Vakarė	Rimantas Paunksnis	2012
5.	Mėnulis	Zenonas Lažinskas	2012
6.	Šiaurinė	Petras Bandza	2012
7.	Svaistikas, Svaikstikas, Žvaigždikas	Rimantas Paunksnis	2012
8.	Kupolės, Kupolinės	Zenonas Lažinskas	2012
9.	Milda	Zenonas Lažinskas	2012
10.	Aušveitis	Aurimas Šimkus	2012
11.	Laima	Zenonas Tomkus	2012
12.	Ragana	Raimondas Baškys	2012
13.	Babaušis	Petras Bandza	2012
14.	Kelukis, kelių dievas	Kęstutis Samalionis	2012
15.	Apidėmė	Rimantas Paunksnis	2012
16.	Maumas	Petras Bandza	2011
17.	Austėja	Egidijus Žilinskas	2012
18.	Vaižgantas	Zenonas Lažinskas	2012
19.	Babilas, Bubilas	Egidijus Žilinskas	2011
20.	Pilnytis, Pilvytis	Petras Bandza	2012
21.	Kaukai	Petras Bandza	2012
22.	Pergrubis	Petras Bandza	2012
23.	Numėjai	Egidijus Žilinskas	2012
24.	Lauksargis, Laukpatis	Jonas Vaicekauskas	2012
25.	Aitvaras	Jonas Vaicekauskas	2011
26.	Gardaitis	Audrius Gokas	2012
27.	Lauksargis	Jonas Vaicekauskas	2012
28.	Auska	Audrius Gokas	2012
29.	Gabjaujis	Petras Bandza	2012
30.	Javinė	Edvardas Bielokopytovas	2011
31.	Žemėpatis	Edvardas Bielokopytovas	2012
32.	Žemyna	Aurimas Šimkus	2012
33.	Veliona	Aurimas Šimkus	2012

34.	Laumė	Dalius Žymantas	2011
35.	Bangpūtys	Zenonas Tomkus	2011
36.	Bezlėja	Jonas Vaicekuskas	2012
37.	Gabija	Vaclovas Adomaitis	2011
38.	Upinis	Eduardas Titas	2012
39.	Girinis, Girstis, Giraitis	Kęstutis Samalionis	2011
40.	Medeina, Žvėruona	Aurimas Šimkus	2011
41.	Alcis	Jonas Vaicekuskas	2012
42.	Praamžius, Prakorimas	Vaclovas Tamošaitis	2012
43.	Perkūnas	Eduardas Titas	2012
44.	Velinas, Velnias	Eduardas Titas	2012
45.	Leda	Eduardas Titas	2012
46.	Kremata	Jonas Vaicekuskas	2012
47.	Ežerinis	Eduardas Titas	2011
48.	Kerpyčius	Kęstutis Samalionis	2012
49.	Lazdona	Eduardas Titas	2012
50.	Ligyčius	Jonas Vaicekuskas	2012
51.	Rūgutis	Eduardas Titas	2012
52.	Sietas	Eduardas Titas	2012
53.	Šilinyčius	Jonas Vaicekuskas	2012
54.	Karvaitis	Zenonas Lažinskas	2012

Parkas tęsiasi per visą gyvenvietę, pažintinio tako ilgis 1,4 km. Pažintinio tako pradžioje informacinis stendas ir parko planas. Prie kiekvienos skulptūros yra informacinės lentelės lietuvių ir anglų kalbomis. Jose trumpai aprašyta dievo ar deivės globojama sritis. Informaciją pateikė dr. Vykintas Vaitkevičius ir prof. dr. Libertas Klimka.

Parką aplanko apie 21 000 turistų per metus (registruotos ekskursijos). Manoma, kad kita tiek turistų apsilanko savarankiškai.

Lauksargis. Dirbamos žemės globėjas. Saugant derlių nuo stichinių nelaimių, kaimo žemė buvo apvagojama dvyniais jaučiais, o pirmoje vagoje užkasama duona su viduje įkeptu kiaušiniu – maisto aukos.

Girinis – miško dievas, kurio garbinimo baltų religijos ir mitologijos šaltiniai išsamiau neaprašo. Gali būti, kad Girstis yra tik vienas iš daugelio vardų, kuriais buvo vadinami miško dievai – kiekviename krašte jie turėjo vis kitą vardą

Kremata. Diendaržio dievybė. Sinonimai: Krukis, Kremara. Tai mitinis kiaulių auginimo globėjas. Krematos garbei būdavo kūrenami židiniai, o kiaulės apšlakstomos alumi. Kiauliena – būtinas visų agrarinių kalendorinių švenčių patiekalas; pradedant nuo ausų per Kalėdas, baigiant stimburiu per Užgavėnes.

Kalvelis (Teliavelis). Saulės išvaduotojas, sutvėrėjas, amatų globėjas. KALVIS – mitinis Saulės sutvėrėjas, minimas etiologinėse sakmėse.

6. Sirvėtos mitologinis takas

Šis mitologinis takas pradėtas įrenginėti 2013-aisiais metais (nuo idėjos, parengto projekto ir pačių įrengimo darbų). Oficialiai šis objektas baigtas ir atidarymas įvyko 2014 m. gruodžio mėnesį.

Mitologinio tako ilgis yra 1,3 km. Įrengtas jis ne atskirai, o sudaro lankomų objektų ir vietovių kompleksą Šventos kaime, Švenčionių rajone, kur yra Sirvėtos regioninio parko direkcija ir lankytojų centras, Gamtos mokykla, Šventos dvarvietė, saugomas gamtos objektas „Liepų pavėsinė“. Taigi, takas vingiuoja apie 3 ha plote.

Mitologiniame take išryškėja dvi dalys – prasideda jis prie pat minėtojo Sirvėtos regioninio parko lankytojų centro, kuriame įrengta vidaus ekspozicija „Mitologija“, taigi takas yra šios vystomos temos tęsinys. Kita dalis nusitęsia į Šventos mišką, kur sudaro ratą – lankytojas grįžta atgal, kur ir įžengė į mišką. Toks padalinimas neatsitiktinis: remiamasi senųjų dievybių (ir mitologinių būtybių) hierarchija. Šalia lankytojų centro, tako pradžioje lankytojas mato skulptūras, skirtas aukštesniesiems dievams, vėliau, nusileidus žemiau, miške yra skulptūros dievybių, kurios arčiau žmogaus erdvės, ne dausose ar požemyje.

Skulptūros išdėstytos ne padrikai, o sukuriant tam tikrą nenutrūkstamą istoriją. Žmogus, eidamas taku, žingsniuoja tartum gyvenimo ratu, tuo pačiu keliaudamas per laiką. Juk nebuvo vieno konkretaus laikmečio kai galime teigti, jog buvo tikima tokiais ir tokiais Dievais, aukojama, ritualai ir veiksmai susiję tik su tuo ar anuo – iš tiesų tai gyva ir kintanti filosofija, požiūris į pasaulį kuriame atsiduria žmogus. Ar tos Dievybės tai gamtos elementai, įsivaizduotas šalia esantis pasaulis ar žmonių stengimasis aiškinti aplinką, gamtos dėsnius, suvokiant kad galbūt yra kažkas daugiau.

Visos skulptūros statytos, galima sakyti, vienu metu – 2014 metais, rudenį. Skulptūras kūrė žinomi skulptoriai: profesorė Dalia Matulaitė, kuri sukūrė Perkūno – Velino skulptūrą, Žvorūnos – Zuikių Dievo ir Velionos skulptūras, Arvydas Ališanka, įkūnijęs akmenyje Javinę bei Giraitį, Rytas Jonas Belevičius, suteikęs akmens kūną Aukščiausiam Dievui ir Upiniui, Kazio Venclovo Kelukio skulptūra pasitinka lankytojus tik įėjus į mišką, Mindaugas Aučyna tapo atsakingas už Gabijos skulptūrą, Žemėpačio skulptūra atsirado Mindaugo Jurėno pastangų dėka, Stasys Juraška įkūnijo Lazdoną, skulptorė Asta Vasiliauskaitė akmenį pavertė šerno skulptūra, Gediminas Piekuras stengėsi, kad tako pabaigoje atsirastų Ežerinis, Mindaugo Junčio dėka išdygo Žemynos skulptūra, Daumantas Kučas akmenyje išraitė Aušlavo simbolį, Marius Zavackis sukūrė būtybės Maumo įvaizdį, Valdo Bubelevičiaus Laimos skulptūra pasitinka lankytojus šalia saugomo gamtos objektų Liepų pavėsinės...

Mitologinį taką įrėngė Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie AM kartu su Sirvėtos regioninio parko direkcija, vykdydama projektą „Saugomų teritorijų tvarkymas III etapas“. Idėja, iš pradžių nebuvo tokia konkreti, pamažu išsigrūnino kaip vidaus ekspozicijos „Mitologija“ Sirvėtos regioninio parko lankytojų centre tęsinys.

Vadovaudamasis Liberto Klimkos interpretacija „Senovės baltų mitologijos sistematika“ architektas Aurimas Vengris parengė tako projektą, kurį įgyvendino V. Abromavičiaus įmonė „Rinkantas“ ir minėtų trylika garsių skulptorių.

4. *Lentelė.* Sirvėtos mitologinio tako skulptūros.

Nr.	Skulptūros pavadinimas	Autorius	Metai
1.	Aukščiausiasis	Rytas Jonas Belevičius	2014
2.	Perkūnas - Velinas	Dalia Matulaitė	2014
3.	Laima (Dalia)	Valdas Bubelevičius	2014
4.	Veliona (Giltinė)	Dalia Matulaitė	2014
5.	Lazdona	Stasys Juraška	2014
6.	Kelukis	Kazys Venclovas	2014
7.	Žemyna	Mindaugas Junčys	2014
8.	Javinė	Arvydas Ališanka	2014
9.	Upinis	Rytas Jonas Belevičius	2014
10.	Kremata (Krukis)	Asta Vasiliauskaitė	2014
11.	Aušlavis	Daumantas Kučas	2014
12.	Medeina – Zuikių dievas	Dalia Matulaitė	2014
13.	Žemėpatis	Mindaugas Jurėnas	2014
14.	Giraitis	Arvydas Ališanka	2014
15.	Gabija	Mindaugas Aučyna	2014
16.	Ežerinis	Gediminas Piekuras	2014
17.	Maumas	Marius Zavackis	2014

Mitologinio tako pradžioje yra bendras informacinis stendas. Prie kiekvienos skulptūros yra lentelė, kurioje išgraviruoti kūrinių autoriai. Taip pat prie daugelio skulptūrų yra informacinis stendas, kuriame trumpai, populiariai pateikiama informacija apie Dievybę.

Pateikiant informaciją leidiniuose apie mitologinį taką. Stenduose, bei vedant pažintines ekskursijas ir edukacines programas, bendraujant su lankytojais, remiamasi tyrimais, mintimis Liberto Klimkos, Vykinto Vaitkevičiaus, Daivos Vaitkevičienės, Gintaro Beresnevičiaus, Norberto Vėliaus, Dainiaus Razausko, Algirdo Greimo...

Kol kas mitologinio tako plėtra neplanuojama, tačiau erdvė plėtimuisi tikrai dėkinga. Šiuo metu vis dar tobulinama infrastruktūra, naujas informacinis stendas su didele tako schema, nuorodomis.

Mitologinis takas tapo, ko gero, lankomiausiu regiono objektu. 2015 ir 2016 metais čia apsilankė apie 6000 žmonių

Rytas Jonas Belevičius. Aukščiausias, Praamžius, Dievas Senelis

Mindaugas Aučina. Gabija

Dalia Matulaitė. Perkūnas, Velinas

Arvydas Ališanka. Javinė

Apibendrinimas

1. Įvertinus X-XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose užfiksuotą informaciją ir palyginus ją su archeologiniais duomenimis, galima konstatuoti, jog baltų gentys turėjo antropomorfinę dievų vaizdavimo tradiciją. Iš esmės ta pačia tradicija seka ir XX a. pab. – XXI a. pr. mitologinių parkų Lietuvoje kūrėjai (idėjų autoriai, skulptoriai, drožėjai), nes čia aptariamuose mitologiniuose parkuose dominuoja antropomorfinio pavidalo dievų atvaizdai.
2. Bendras visų mitologinių parkų kūrėjų siekis – pritraukti lankytojus. Vieni fiksuoja tikslų lankytojų skaičių, kiti tik apytikrį, tačiau visi pripažįsta, kad lankančių šiuos objektus skaičius nuolat didėja. Tiesa, patys parkų rengėjai, kūrėjai tikslą nusako kiek kitaip: *parodyti visų baltų genčių senovinę mitologinę pasaulėžiūrą; parodyti kalno grožį; kad lankytojai pajautų aplinką, suvoktų gamtos dėsnius; įprasminti mitologinių būtybių vardus.*
3. Skulptūromis skaitlingiausias šiuo metu Raganų kalnas (82), kiek mažiau skulptūrų Naisių mitologiniame parke (54).

Nr.	Parko (tako) pavadinimas	Skulptūrų skaičius (2017 09)
1.	Raganų kalnas	82
2.	Dūkštų ąžuolyno pažintinis (mitologinis) takas	27
3.	Balsių gyvenvietės mitologinis parkas	25
4.	Baltų mitologinis parkas (Sausdravo k.)	17
5.	Naisių mitologinis parkas	54
6.	Sirvėtos mitologinis takas	17

4. Bemaž visiems čia analizuojamiems mitologiniams parkams (takams) būdinga stilistinė ir teminė įvairovė, kurią lėmė ir pati medžiaga, ir kūrėjų - medžio drožėjų fantazija.
5. Bemaž visų mitologinių parkų (takų) sumanytojus, įgyvendintojus konsultavo Lietuvoje žinomi etnologai, mitologai, folkloristai; rečiau – kraštovaizdžio architektai.
6. Gaila, tačiau ne visuose mitologiniuose parkuose (takuose) yra išsamios ir aiškios informacinės lentos ir (ypač) informacinės lentelės prie kiekvienos skulptūros. Pageidautina, kad tokios lentelės atsirastų, o joje pateikti duomenys būtų pagrįsti autentiškais (pirminiais) rašytiniais šaltiniais ir naujausiais moksliniais tyrimais.
7. Vieni parkai šiuo metu plėsti savo teritorijos nebetina, kiti atvirkščiai – planuoja parkų plėtrą ir net nurodo konkretų ketinamą pastatyti skulptūrų skaičių (pvz., Baltų mitologinio parkas Sausdravo k.). Tai rodo, jog dalis parko kūrėjų turėjo ir tebeturi aiškią viziją ir aiškiai sudėliotą parko schemą, planą, kurį ir siekia iki galo realizuoti.